

ANDERLE ÁDÁM

AZ APRA IDEOLÓGIÁJÁNAK ALAPVONÁSAI A PÁRTALAKULÁS IDŐSZAKÁBAN (1928—1932)

1. Az APRA az 1920-as években

Az *Amerikai Népi Forradalmi Szövetséget* (Alianza Popular Revolucionaria Americana — APRA) néhány száműzött *perui* egyetemi hallgató alapította 1924-ben Mexikóban. Az APRA-mozgalom létrejötté tulajdonképpen része — epilógusa — az első világháború utáni nagy antiimperialista tömegmozgalomnak, annak *perui* eseményeihez, elsősorban a *perui diákmozgalom*hoz kapcsolódik. Megalapítói azok a száműzött diákezetek, akik a 20-as évek eleji Peruban — a Latin-Amerika-szerte kibontakozó egyetemi reformmozgalomhoz kapcsolódva, a szűk, egyetemi követeléseken túl, éles antiimperialista, oligarchia-ellenes tartalommal fogalmazták meg társadalmi programjukat. E diákmozgalmakat Peruban a munkásosztály mozgalmával támogatja, s e szövetség, melyre az apristák később is mindig hivatkoznak — a *népi egyetemek* megszervezésével (itt munkások és parasztok tanulnak) erősödik.

A „Revolución Universitaria” mozgalma Peruban és másutt is Latin-Amerikában, a *középrétegek* helyzetében bekövetkezett változással függ össze, hiszen a hallgatók nagy része e rétegekből jött. Az első világháború alatti viszonylagos gazdasági prosperitást a háború utáni válság-gazdasági depresszió váltja fel; a kis- és középpolgárság nagy tömegeit a rövid, éles válságok a 20-as évek elején, és az USA tőke gyors ütemű behatolása *proletarizálódással* fenyegeti. *Marion Hurtado Mendoza* szerint „A „Reforma Universitaria” nem más, mint a középosztály proletarizálódása általános jelenségeinek egyik következménye, amely elkerülhetetlenül bekövetkezik, amikor a kapitalista társadalom gazdasági fejlődése meghatározott feltételeket hoz létre. Ez azt jelenti, hogy társadalmunk kitermelte a középosztály proletarizálásának jelenségét, és hogy az Egyetem, amely csaknem teljesen általa népesül be, volt az első, mely elszenvedte ezeket a jelenségeket.”¹

A Leguía rezsim rövid demagóg, „új hazát” hirdető kiterő után, a gazdaság konszolidálásával párhuzamosan „rendet tesz” az egyetemeken is. Számos haladó egyetemi oktatót és hallgatót száműznek. *Haya de la Torre*, aki ekkor a *Federación de Estudiantes del Peru* elnökeként megy emigrációba, 1923-ban Mexikóban telepedik meg egy időre, s az itteni haladó értelmiségiektől támogatva 1924 májusában alakítja meg az APRÁ-t, egy olyan „indoamerikai” mozgalomként képzelve el, mely a kreol földbirtokos oligarchia és az imperializmus ellen *kontinentális méretekben*, kontinentális szervezetként küzdene. Az APRA elképzeléseit 5 pontban fogalmazták meg:²

- harc a Jenki imperializmus ellen;
- Indoamerika egysége;

¹ JOSÉ CARLOS MARIÁTEGUI: Siete ensayos de interpretación de la realidad peruana. (első kiad. 1928.) Havanna, 1963. 108—109. l.

² A. SANCHEZ: Haya de la Torre y el APRA. Santiago de Chile, 1955. 151—152. l.; V. R. HAYA DE LA TORRE: El Antiimperialismo y el APRA. 2. ed. 1960. Lima c. kötet: „¿Que es el APRA?” c. fejezet (1926)

- a föld és ipar nacionalizálása;
- a Panama csatorna internacionalizálása;
- szolidaritás a világ összes elnyomott és kizsákmányolt népeivel.

Az öt pontban összefoglalt APRA elképzelések — melyek kifejtése a mozgalom vezetője és legfőbb teoretikusa, V. R. Haya de la Torre írásaiban történik meg — a következő gondolatmenetet tartalmazzák a 20-as években: a kapitalizmus Latin-Amerikában az imperializmussal együtt jött, ezért az imperializmus a szubkontinens számára a kapitalizmus *első foka* (vitatva Lenin imperializmus elemzését). Jelenleg, amikor az oligarchia állama az imperialista behatolást segíti elő, az imperializmus elsősorban gazdasági függést jelent e térség népei számára. Miután azonban Latin-Amerika teljes gazdasági függetlensége addig nem lehetséges, míg a fejlett ipari országok proletariátusa el nem pusztítja a kapitalizmust, Latin-Amerika népeinek a kapitalista rendszeren belül kell a részleges gazdasági függetlenséget elérni, Latin-Amerika népeinek összefogásával. Az *Indo-amerikai Egyesült Államok* tud csak megfelelő biztosítékul szolgálni arra, hogy az ipar fejlődése számára szükséges külföldi tőke káros hatása ne érvényesüljön.³

Az 1920-as években az aprista írásokban erős antiklerikális és indiánbarát hang jelentkezik, s mindez marxista frazeológiában, úgy, hogy Haya de la Torre ugyanakkor mindig hevesen tiltakozik a kommunista jelző ellen. S bár Haya de la Torre számos írásában kemény hangon ír az imperializmusról,⁴ joggal veti fel már a 20-as évekbeli írásaival kapcsolatban néhány, az aprizmust polgári oldalról bíráló történész (Pike, Marett): az APRA elképzelései homályosak, túl általánosak, s antiimperializmusa is következtelen. Ahogy F. Pike frappánsan megfogalmazza: „Az APRA nem az, aminek látszik!”⁵

Haya de la Torre elsősorban a kispolgárság oldaláról ítéli meg az imperializmus negatív hatását. Egy 1927-es cikkében írja: „A monopólium és a tröszt a kiskapitalizmus, a kiskereskedelem elpusztítását, visszavonhatatlan alávetését jelenti. Ezért Peruban nemcsak a proletár és paraszti osztályok, hanem a középosztályok is megszenvedik a külföldi kizsákmányolás hatását.” „A kisbirtok és a középosztály áldozatok: az imperializmus áldozatai.”⁶

Nagy szerepet szán a 20-as években a gazdaság és társadalom átalakításában a fiatalságnak: „A mi bázisunk a fiatalság. A munkás-, értelmiségi, paraszt-, indián ifjúság együttesen. Együtt vagyunk. Forradalmi falanxot alkotunk, amelyet senki és semmi nem tud széttörni.”⁷

Ekkor — többször is hivatkozik erre — Haya de la Torre a kínai Kuomintang-hoz hasonló antiimperialista egységfront kialakítására gondol, mely egész Latin-Amerikát átfogná. A kontinentális elképzelésekből következően a nacionalizmus elleni küzdelmet sürgeti, mely Haya de la Torre szerint az imperializmust kiszolgáló uralkodó osztályok eszköze, Latin-Amerika népeinek megosztására, az ellenállás gyengítésére.⁸

Az aprista antiimperializmus egyik fő eleme a 20-as években a latifundiumok elleni harc s az indiánok védelme: „A latifundium nagy ellenség. A Sierra latifun-

³ HAYA DE LA TORRE, Victor Raul: *Ideologia Aprista*. Vol. II. Lima, 1961. (Cikkgyűjtemény az 1920—30-as évekből.) *Aprismo* c. cikk (1930) 13—22. l.

⁴ HAYA DE LA TORRE: *¿A donde va Indoamerica?* 2. ed. Santiago de Chile, 1935. c. kötet, főleg Közép-Amerikáról írott tanulmányai jó példák erre.

⁵ F. PIKE: *The Modern History of Peru*. New York—Washington, 1967. 236—245. l.

⁶ HAYA DE LA TORRE: *Construyendo el Aprismo*. Buenos Aires, 1933. 61. l.

⁷ Uo. 64. l.

⁸ HAYA DE LA TORRE: *¿A donde va Indoamerica?* 189—194. l.

diuma reakciós és nagy gazdasági terhet jelent az ország számára. Földjeink nem teremnek a latifundium miatt...”⁹ „A föld, amely az indiánnak szükséges, munkája számára, az indiáné kell legyen. Peruban elegendő föld van mindenki számára.”¹⁰ Az idézetekből is világosan kitűnik, hogy az oligarchia — indián probléma ekkor — helyesen — elsősorban földkérdésként jelentkezik Haya de la Torrénál. Maga az APRA-mozgalom nem tudott a 20-as években nagytömegmozgalommá válni Peruban. Nagyban összefügg ezzel az, hogy bár az USA-tőkéktől való függés körülményei között ugyan, de jelentős gazdasági fejlődés jellemzi Perut a 20-as évek közepétől a világválságig, s ennek következtében a középrétegek számban és gazdasági erőben is nőttek, helyzetük, politikai, társadalmi lehetőségeik javultak. A középrétegek ekkor általában és egészében nem reagáltak az APRA elképzeléseire. A Leguía kormány növekvő eladósodása, függése az USA-tól, az államapparátus átalakításában helyet kapó nagyszámú külföldi szakértő; a Chilével és Columbiával kapcsolatos területi viták megoldása — USA nyomásra — a szomszédos országok számára kedvező módon, elsősorban a kispolgári értelmiségben növeli az USA-ellenességet, hogy azután fokozatosan kikezdje Leguía középosztálybeli bázisát is.¹¹

S bár a kormány az aprista köröket dühödten támadja, hiszen az APRA a kormány tömegbázisát fenyegeti, kommunistának bélyegzi szocialista-marxista frazeológiájáért, az APRA 20-as évekbeli története Peruban korlátozott jelentőségű. A peruiak nagy többsége általában nem sokat tud az APRÁ-ról. Néhány perui, európai — berlini, párizsi, londoni —, mexikói, egyesült államokbeli, salvadori, costa ricai, panamai, kubai aprista sejten túl, melyek elsősorban egyetemistákat, fiatal értelmiségieket tömörítenek (perui és más latin-amerikai értelmiségieket egyaránt), jelentőségük elsősorban ideológiai tevékenységükben fogható meg; elsősorban a publicisztikában (több országban saját lapot adnak ki), s tartalmilag: erős antiimperialista, oligarchia-ellenes kritikájukban.

Peruban tényleges jelentősége ezekben az években a munkásmozgalom szervezésének van: a perui társadalom elemzésének és a tennivalók marxista igényű megfogalmazásának. Mindebben a marxista José Carlos Mariátegui által szerkesztett *Amauta* című folyóirat körül tömörülők, de elsősorban Mariátegui érdeme jelentős.

Az *Amauta*, melynek köréből alakul majd meg 1928-ban a III. Internacionáléhoz csatlakozó *Perui Szocialista Párt*, rendszeresen lehetőséget ad az apristáknak nézeteik kifejtésére. A lap, s különösen Mariátegui, igyekszik az APRÁ-val kapcsolatosan a meglévő érintkezési pontokat kiemelni. A legújabb szovjet értékelések joggal emelik ki: Mariátegui a szövetségi politika jegyében igyekszik az apristákkal megtalálni az együttműködést, nem adva fel az önálló proletárpárt létrehozásának tervét. Egy Haya de la Torréhez írt levelében 1927-ben ezt írja Mariátegui: „A politikai hajtóvadászat kizárólag az antiimperialista tábor, a munkásszervezkedés, az APRA-mozgalom ellen irányul... Denunciálják az APRÁ-t, mint kommunista szervezetet, holott mindenki tudja, hogy ez latin-amerikai antiimperialista szervezet, melynek programja három pontban foglalható össze: a jenkí imperializmus ellen; Latin-Amerika politikai egységéért; a társadalmi igazságosság létrehozásáért...”¹² Ez a három gondolatkör az, amely az APRA-val való együttműködés alapja lehet Mariátegui számára. Ugyanakkor Mariátegui sürgeti egy kizárólag *perui* antiimperi-

⁹ HAYA DE LA TORRE: Construyendo el Aprismo. 61. l.

¹⁰ Uo. 70. l.

¹¹ A 20-as évek Perujára lásd F. B. PIKE i. m. 217—250. l., R. MARETT: Peru. London. 1969. 136—147. l.

¹² A. SANCHEZ i. m. 198. l.

alista APRA-párt megteremtését, mely az ország sajátos problémáira adna választ, mert egy kontinentális szervezet kialakítását Mariátegui irreálisnak tartja. S az APRA nemcsak egy szűk elit szervezet kell legyen, Mariátegui szerint, hanem minden perui antiimperialista erőt tömörítenie kell. Ilyen politikai álláspont alapján ad helyet aprista írásoknak az Amautában, és segít maga is aprista sejtek kialakításában Limában.¹³

Mind az aprista vagy -szimpatizáns történetírásban (Chang-Rodríguez, Sanchez, Harry Kantor), mind az aprizmussal foglalkozó egyéb polgári szerzőknél fontos és kiemelt probléma Mariátegui és Haya de la Torre viszonya, az a kérdés, hogy mi az oka annak, hogy tevékenységük 1928-tól egyre inkább eltávolodik egymástól. E gondolkörben vezérmotívum az az érv, hogy Mariátegui a „moszkvai vonalat” követve eltávolodik eszméitől, s ennek az eltávolodásnak az eredménye a Szocialista Párt megalakítása. Az tény, hogy Mariátegui gondolkodásában a 20-as évek második felében nagy fejlődés figyelhető meg, s e gondolati tisztulásnak valóban egyik következménye a marxista párt megalakítása.

Az még csak fel sem merült a történetírásban, hogy az APRA elképzelésekben, az azokban bekövetkezett változásokban keresse az eltávolodás okát. Az aprista elképzelésekben még az APRA polgári kritikusi is csak a 40-es évektől látnak változásokat, amikor az APRA nyíltan imperialista-barát politikát folytat.

Fontos rámutatni azonban — anélkül, hogy részletesebben bemutatnánk a problémát, hogy 1928—29 körül az aprista ideológiában átrendeződés kezdődik, párhuzamosan azzal, hogy az APRA-vezetőkben felvetődik egy perui — tehát nemzeti — párt létrehozása. Az APRA 5 pontos programja ekkor válik „maximális” programmá, mely egy átalakulás „második” szakaszának programja is —, tehát az eredeti aprista elképzelések a bizonytalan jövő perspektíváját jelentik; a kontinentális gondolatkör helyét a *nacionalista* érvek ekkor foglalják el. Ennek a változásnak legjobban kitapintható jele az, hogy az oligarchia, a latifundiumok elleni érvek megszűnnek, s az indián parasztok követeléseivel való egyetértést (föld) filantróp indiánbarát szövegek váltják fel. E változás már tükröződik Haya de la Torre 1930-ban Berlinben írt, az APRA fő gondolatait kifejtő cikkében, ahol az ellentéteket a nemzet-imperializmus vonatkozásban ábrázolja, s egy szó sem esik sem a latifundiumokról, sem az indiánokról.¹⁴ A változás markánsan fogalmazódik meg a *Perui Aprista Párt* 1931-ben, az alapító kongresszuson elfogadott programjában.¹⁵

Úgy látjuk, 1928-tól az APRA elképzelésekben jelentkező változások jelentik azt a legfontosabb tényezőt, mely Mariátegui és a Szocialista Párt számára egyre nehezebbé teszi az együttműködést az apristákkal.

2. A gazdasági világválság hatása Peruban

A perui gazdaság számára, mely a monokultúrák révén egyfelől, az élelmiszer-impórttal másfelől, szoros szálakkal kapcsolódik a világpiachoz s főleg az USA-hoz, a válság nagy megrázkódtatásokat okozott. Az államháztartás zavarai, az exportlehetőségek leszűkülése, az exportcikkék árának zuhanása, a tőkebefektetések beszűkülése azok a legfőbb gazdasági tényezők, melyek a társadalmi mozgások mögött ezekben az években meghúzódnak. A válság olyan társadalmi szerkezetben jelentkezik, amelyben a világpiactól, az Egyesült Államoktól való függés körülmé-

¹³ Uo. 192—193. 1.

¹⁴ HAYA DE LA TORRE: *Ideologia Aprista*. Vol. II. 13—22. 1.

¹⁵ HAYA DE LA TORRE: *El plan del Aprismo*. Quayaguil, 1932.

nyei közt, deformált struktúrával ugyan, de fejlődött az ipar a 20-as években, elsősorban a kitermelő és szolgáltató szektorokban, s az ezek szükségleteire fejlődő út- és vasútépítés jól mérhető haladása figyelhető meg. Ezzel együtt a munkásosztály — elsősorban a partvidéki ültetvények agrárproletariátusa és a bányamunkások — létszáma nőtt, de a kis- és középpolgárság is megerősödött, piaci lehetőségei kiszélesedésével. A világválság az antiimperialista és antifeudális érzelmeket felfokozta. A termelés drasztikus csökkenése, a megélhetési költségek emelkedése, a tömeges munkáselbocsátások, az USA érdekeltségű bányákban alkalmazott szigorító rendelkezések, a munkásszervezkedések vezetői elleni terrorakciók nyomán sztrájkmozgalom bontakozik ki, mely gyárfoglalásokhoz, fegyveres harcokhoz is vezet sok esetben. A mezőgazdasági körzetekben indián földvisszaszerző akciók; indián felkelések jelzik az elégedetlenséget.¹⁶

A Szocialista Párt hozzákezd az 1927-ben szétvert szakszervezetek újjászervezéséhez. 1929 nyarán már létrejött az országos szakszervezeti központ (CGTP), mely a kommunisták befolyása alatt állt; Jorge del Prado vezetésével kommunista munkások szervezik a Sierra indián bányászait, s hozzák létre a legerősebb szakszervezetet, a bányászokét. 1930-ban már 60 000-nél több tagja van a szakszervezeteknek. Az üzemekben bizottságok alakulnak (comités de lucha), a Kommunista Párt (a Szocialista Párt 1930-ban felveszi a Kommunista Párt nevet) munkanélküli indián tagjait szülőfalujukba küldi szervezőmunkára, parasztbizottságok szervezésére, melyek a földbirtokosok elleni harcot vezetik. A KP taglétszáma rövid idő alatt 2000 fölé emelkedik, létrehozza ifjúsági szervezetét, tömegbefolyása igen erős.¹⁷

A belső politikai helyzet Peruban a világválság alatt tehát igen kiéleződött. A Komintern Latin-Amerikai Irodája folyóirata értékelése szerint „Peru egy munkás-paraszti forradalom felé menetel.”¹⁸

Peru világválság alatti gazdasági-társadalmi helyzete igen kidolgozatlan még a történettudományban. Legbővebbek az ismereteink a munkásosztály helyzetéről, mozgalmairól, melyről a *Martínez de la Torre* által kiadott dokumentumkötetek tudósítanak. A kispolgárság, középpolgárság, értelmiség helyzetéről, problémáiról még ilyen általános képünk sincs, helyzetük vizsgálata teljességgel hiányzik a perui történeti irodalomból. *Victor Andrés Belaúnde* az, aki kísérletet tesz arra, hogy a „középosztály” problémáira választ adjon. Ő az imperialista típus behatolásában látja a legfőbb okot, mely szétzörte a régi kiskereskedelmet, kisipart.¹⁹ Ugyanakkor arról nem vesz tudomást, hogy az imperializmus behatolásával együtt új szektorokban megerősödhet a kispolgárság, a közlekedés fejlődése ezek számára is növeli a piaci lehetőségeket. Ha mindezt jelezzük is, nyilvánvaló marad, hogy a konkrét történeti kutatások erről az ellentmondásos folyamatról még nem állnak rendelkezésünkre. A középrétegek helyzetéről elsősorban az *ideológiai szférából* kaphatunk — közvetett — adatokat. Haya de la Torre cikkeiben, beszédeiben a világválság alatt vezető gondolat lesz az, hogy a „középosztályok” az imperializmus hatására, valamint a világválság hatására proletarizálódnak, s éppen ezért lehetnek az antiimperialista harc vezetői, s e folyamatot elkerülendő, kell az államnak védelmeznie ezeket a nemzeti rétegeket. Az 1931-ben megalakuló Perui Aprista Párt a

¹⁶ A nagy világválság hatására lásd MARTINEZ DE LA TORRE: Apuntes para una interpretación marxista de historia social del Peru. IV. k. Lima. 1948.; F. B. Pike: i. m. 9. fejj., 250—283. l.

¹⁷ MARTINEZ DE LA TORRE: i. m. egész kötete szinte ehhez a problémához közül dokumentumokat; ROBERT ALEXANDER: Communism in Latin America. New Jersey, 1957. 220. és azt köv. lapok; SZEMJONOV—SULGOVSKIJ: Rolj José Carlos Mariátegui v szozdanyii Kommunikacseszkoi Partii Peru. *Novaja i Novejsaja Isztorija*. 1957. 5. sz. 68—85. l.

¹⁸ MARTINEZ DE LA TORRE i. m. 128—129. l.

¹⁹ VICTOR ANDRES BELAUNDE: Peruanidad, Lima. 1965. 3. ed. 432—435. l.

mögötte álló kis- és középpolgárság ilyen vágyait és céljait fogalmazza meg. Az elnökválasztások, a Haya de la Torre leadott szavazatok nagy száma, a parlamentbe bekerülő aprista képviselők is jelzik a kis- és középpolgárság elégedetlenségét. Az APRA tudatosan a rétegek felé fordul. Ekkor írja Haya de la Torre: „... a középosztályt azok a kézművesek és parasztok alkotják, akik a bányászat saját eszközeivel, ipari munkásokkal rendelkeznek, valamint kistőkések, kisföldbirtokosok és kereskedők. Ehhez az osztályhoz tartoznak a szellemi munkások, technikusok, az állami és magántisztviselők. Ezt a középcsoportot a pusztulás felé taszítja az imperializmus fejlődése... A nagy külföldi cégek kitermelik gazdagságunkat, aztán eladják országunkon kívül. Következésképpen nem ad lehetőséget a mi középosztályunk számára. Ezért ez a megbántott osztály fogja vezetni a forradalmat.”²⁰

A világválság katalizátorként hat Peruban. Nemcsak a munkásosztály szerveződésének felgyorsulása, marxista pártjának létrejötte és megerősödése jelzi ezt; az APRA-mozgalom is nemzeti keretekben alakul párttá, kidolgozza konkrét programját („minimális program”), — más országokban is alakulnak aprista pártok, illetve mozgalmak — jelentős tömegeket tud mozgósítani, s Peru politikai életében ettől a periódustól kezdve lesz jelentős politikai erővé.

Hogy az aprizmus ideológiájának lehetséges határait megértsük, rövid áttekintést kell adni a világválság alatti Peru társadalmában jelentkező ideológiai irányzatokról. A *kreol uralkodó* osztály, kreol értelmiség, egyetemisták közt a *fasizmus* eszméi hódítanak, ez az irányzat lesz az uralkodó. Elutasítva a liberális kapitalizmust, átveszi a korporációs eszmét, mint a lehetséges gazdasági-társadalmi berendezkedést. Ami a fasiszta irányzatokat Peruban sajátosan jellemzi, az az, hogy a fasizmus Európából importált eszméi összekapcsolódnak a kreol faji nézetekkel, a középkort, a spanyol gyarmati uralmat dicsőítő, indián-ellenes hispanidad-dal, s az ezzel összekapcsolódó *katolicizmussal*. A perui kreol uralkodó osztály számára a fasizmus jelenti azt a rendszert, mely helyreállítja az arisztokratikus, autoritív politikai struktúrát, egy olyan rendszert létrehozva, mint a spanyol gyarmati uralom volt. Mindezzel együtt jár, hogy ez az irányzat a demokrácia minden irányzatával szemben áll, és élesen kommunistaellenes. *Riva-Agüero*, aki ennek az irányzatnak perui reprezentánsa, írja: „Nem lehetséges közbülső álláspont. Vagy jobbra, vagy balra. Demokrácia, kapitalizmus, liberális tradíciók, mind a közbülső álláspontot jelentik, amely valójában kommunizmushoz vezet, vagy legalábbis egy bizonyos út ahhoz. Liberalizmus, kapitalizmus, és demokrácia, mind a haszon elvén és a materializmuson alapulnak, amelyek széttörték az osztályok és értékek hierarchiáját és a középszerűség uralmához vezettek... Az egyetlen megoldás a visszatérés a középkori, katolikus, hispan tradíciókhoz, amelyek most a fasizmusban öltenek testet.”²¹ Másutt ezt írja: „A spanyol kultúra oly végtelenül felsőbbrendű volt Peru indián kultúrájához képest, hogy az indián kultúra elpusztult, lehetővé téve így az erkölcs és haladás fejlődését... A Hispanidad a spanyol népek állandó lelki közösségét jelenti, és a katolicizmus, a hierarchia, az ibériai népek testvériségén alapul... Ez a testvériség kötelez bennünket arra, hogy harcoljunk a keresztény igazságosság társadalmi rendjéért, visszautasítva, mint egyaránt rosszat, a liberális kapitalizmust és a marxista kollektívizmust.”²²

Mivel a fasizmus eszméi a kreol ultrareakciós, arisztokratikus eszmékkel együtt

²⁰ HAYA DE LA TORRE: *Construyendo el Aprismo*. 121. l., PIKE i. m. 241. l.

²¹ PIKE i. m. 258. l. és F. B. PIKE: *Church and State in Peru and Chile since 1840: A Study in Contrasts*. *The American Historical Review* 1967. okt. 31—50. l. Vol. LXXIII. N. 1. Az idézetek a 44. lapon.

²² PIKE: *Church and State in Peru and Chile since 1840: A Study in Contrasts*. 44. l.

jelentkeznek, sem a döntő részben *mesztic* középrétegek, sem a *mesztic* és indián munkásság és parasztság számára nem elfogadhatóak. A katolicizmus fasizmus melletti elkötelezettsége a keresztényszocialista irányzat (V. A. Belaúnde) megszületését is megakadályozta a két világháború között. Mindezek miatt az aprizmus lehetőségei, hogy a fasizmus eszmetárából merítsen, nagyon korlátozottak voltak. E tények miatt, s mivel Peruban a polgári demokrácia elemei is csak részben voltak meg, a fő ideológiai forrás a demokrácia eszmeköre lehetett.

Az ideológiai színpék baloldalán, a marxisták mellett, akik tevékenységét már említettük,²³ az *indigenismo* perui áramlatának radikális ága található. Indokolt ez a szűkítő értelmű fogalmazás, mert az *indigenismo*, a hispanidád ideológiájához hasonlóan, egyrészt nemcsak perui ideológiai áramlat, másrészt vannak mérsékeltbb ágai is Peruban, sőt „állami *indigenismo*”-ról is lehet beszélni a 20-as években. Mindenesetre a 20-as évek végén az *indigenismo* fő árama harcos, radikális magatartású, mely a hispanidáddal ellentétes előjellel ugyan, de szintén egyoldalúan, az indián múlthoz fordul, s az indiánban látja a jövőt. Számos képviselője nem mentes a faji előítéletektől sem, amikor elutasítja a spanyol gyarmati örökséget, a nyugati civilizációval együtt. Az indiánoknak vezető szerepet kell játszaniok Peruban, s nekik kell regenerálni az országot (L. E. Valcarcel). A bűnös Costával szemben²⁴ a Sierra igenlését jelenti ez az irányzat, mely az „*indigenismo*” jelszavában a Sierra önkormányzatának követelését fogalmazza meg.²⁵ Az individualista, liberális, bürokrata állam tagadását jelenti az *indigenismo* is a hispanidáddal együtt, de azzal szemben eszményi modellje az indián közösség, azok „kommunista” szervezete, s az inka állam, melyet ekkor a tudományos irodalom is „szocialistának”, „kommunistának” jellemez. Ezt a gondolatot legátfogóbban ebben az időszakban Castro Pozo fogalmazza meg munkáiban,²⁶ hangsúlyozva: „...Nemzetiségünk tömegeinek jövője az ország agrárkollektivizmusának... ösztönzését jelenti, amelynek normális szervezeti fejlődését a spanyol conquista brutálisan megtörte.”²⁷ Pozo a perui viszonyok megváltoztatásáért folyó harc fő keretének is a comunidadot tartja: „A comunidadban (az indio) nagyobb társadalmi és gazdasági függetlenségben él, s harcol, hogy visszaszeresse elvesztett földjét...”²⁸ A Castro Pozo által elért színvonal, a kérdés tudományos megközelítése ekkor még nem általános.²⁹ Az inka múlt, a perui

²³ ANDERLE ÁDÁM: Az agrárkérdés Peruban az 1920-as években. Acta Univ. Szegediensis. Acta Historica. Tom. XXXV. Szeged, 1972. 61—79. l.

²⁴ Szemléletesen fejezi ki ezt az érzelmet CIRO ALEGRÍA, aki Limáról ezt írja: „... ez említett városból két dolgot ismerünk: ott változnak a kormányok és ott van egy nagy börtön.” Idézi JOSÉ A. GALAOS: La tierra y el indio en la obra de Ciro Alegria. Cuadernos Hispanoamericanos. 1961. 387—395. l.

²⁵ PIKE: i. m. 233—235. l., Mariátegui i. m. 306—324. l.

²⁶ H. CASTRO POZO: Del ayllu al cooperativismo socialista. 2. ed. 1935. Lima; *uő.*: Nuestras Comunidades indígenas. Lima, 1929; *uő.*: Social and economico-political evolution of the communities of Central Peru. The ayllu under the Republic and today. Handbook of South American Indians. Washington, 1946. II. 496—499. l.

²⁷ CASTRO POZO: Del ayllu... Idézi SALAZAR BONDY: Historia de las Ideas. 364. l. 4509 A. Hist. (73-tól) — Sz

²⁸ CASTRO POZO: Social and economico-political evolucion... 487. l.

²⁹ A perui történettudomány nem tudott megbirkózni az inka korszak társadalmá által felvetett kérdésekkel. Úgy látszik, közvetlenül nincs hatása a 20-as évek végén a Szovjetunióban kibontakozó „ázsiai termelési mód” vitának, mely termékenyítően hathatott volna az inka korszak tanulmányozásánál. Az inka formáció tudományos igényű meghatározására helyes irányban Mariáteguinél és Castro Pozonál történik kísérlet ebben az időben, akik a közösségek „kommunizmusa” és a despotikus állam közti viszonyra próbálnak választ keresni. A probléma tudományos megoldatlansága miatt a perui ideológiai küzdelemben minden irányzat számára — különböző célokkal ugyan, de — kelléktárul, eszköztárul szolgált az inka múlt.

történelem indigenista „látószöge” torzításokkal, tévedésekkel terhes. A perui társadalom központi problémáját veti fel az indián kérdésben — a földkérdést — az indigenismo áramlata, s ezért ezek az elképzelések sok ponton érintkeznek a Mariátegui által kidolgozott nézetekkel. A perui KP ezekkel az indigenista — főleg értelmiségi — csoportokkal együtt tud működni a 20-as évek végén, 30-as évek elején,³⁰ annál is inkább, mert a szocialista forradalom eszméjét is sokan alapvetőnek tartják az indián kérdés megoldásában. Valcarcel írja: „Az indián újjászületésében való hit nem a kecsua föld „occidentalización”-jának folyamatában keletkezett. Nem a civilizáció, nem a fehér ábécé az, ami felemeli az indiánt. Ami ezt meghozza, az egy mítosz, a szocialista forradalom eszméje. Az indián reménye abszolút módon forradalmi... Ugyanez a mítosz, ugyanez az eszme ma más, elmaradottságban élő régi népek, más régi fajok ébredésének is döntő tényezője...” S másutt megfogalmazza: „Az indián saját Leninjét várja.”³¹

Az APRA az indigenismo által kidolgozott eszmerendszerből a 20-as években merít, elsősorban az indián kérdésben, az oligarchia kritikájában. Mégis, a radikális indigenista elképzelések beépítése az APRA programba — annak kollektivistá, szocialista vonásai miatt, radikális változást sürgető magatartásuk miatt — nem történik meg, illetve az indigenisták követeléseiből a másodlagos kérdéseket átvéve (oktatás, higiénia, comunidadok technikai támogatása és védelme stb.), megkerülik a legfontosabbat: a földkérdést.

Az apristáknak az ideológiai szféra e két szélső pólusa közt kell kialakítaniok elképzeléseiket, érveiket. 1930—31-ben azonban e két határ közt a Sanchez Cerro által létrehozott rövid életű *Union Revolucionaria* mozgalmával is versenyre kell kelniök. Ez a párt egy *fasiszta, korporációs* állam elképzelését vázolja fel, elsősorban szintén *kispolgári tömegekre* apellálva, demagógiával és a „sárga népek” elleni jelszavakkal igyekezve megnyerni azokat. Konkrét elképzelései nagyban hasonlítanak az APRA-programra, azzal a különbséggel, hogy a program végrehajtásában a *hadsereg* nagy szerepet kapna.³² Az APRA kezdetben közeledik Sanchez Cerróhoz, s a hadsereg Sanchez Cerro körül tömörülő csoportjához, de azok elutasítják a közeledést. Sanchez Cerro nagy demagógiával kezd választási hadjáratához Peru nehezen megközelíthető vidékein, s ennek következtében 1931-ben sok kispolgári szavazatot hódít el az APRA-tól, s győz a választásokon.³³ Mint az aprista történészek megjegyzik, Sanchez Cerro sokat köszönhet annak, hogy indián vér folyt ereiben. Úgy tűnik, 1931-ben az APRA szavazatainak döntő részét a perui *nagyvárosok* (elsősorban Lima, Trujillo) kispolgársága, értelmisége adta.

³⁰ MARIO CASTRO ARENAS: a perui indigenista irodalom társadalmi elkötelezettségéről írva, bár ő negatív értelemben, de a következőket mondja: „Századunk harmadik évtizedéig az író a társadalmi elképzelések sémáit, politikai preconcepciók formuláit formálta meg, melyek meghatározták szándékát, s mindenekfölött esztétikai értékét; ...a regény politikai propagandává degenerálódott.” M. CASTRO ARENAS: *La nueva novela peruana. Cuadernos Hispanoamericanos*. 1961. 307—329. l. Az idézet a 309. lapról.

³¹ MARIÁTEGUI: *Siete ensayos...* 23—24. l.

³² A. HERNANDEZ URBINA: *Los partidos y la crisis del Apra*. Lima, 1956. A programot a 96—102. oldalakon ismerteti.

³³ E. CHANG-RODRIGUEZ: *La literatura política de Gonzalez Prada, Mariátegui y Haya de la Torre*. Mexico, 1957. 234—237. l.

3. Az állam fogalma Haya de la Torre írásaiban a Perui Aprista Párt megalakulása előtt (1928—1931)

Az állammal kapcsolatos kérdések Haya de la Torre írásaiban 1928 után kerülnek előtérbe, összefüggésben azzal, hogy a „kontinentalista” elképzelések fokozatos feladásával párhuzamosan — ahogyan Haya de la Torre és a perui apristák politikai elképzeléseiben egy perui, nemzeti keretek közt működő párt megalakításának gondolata megerősödik — az APRA *nacionalista* eszmékkel telítődik, s mint a nemzeti érdekek igazi védője és megtestesítője lép fel. A világválság kirobbanása után, a válság romboló hatásait kutatva, elemezve a helyzetet, egyre inkább az *állam*, s annak *problémái felé fordulnak*, s e folyamat során helyesen fogalmazódik meg Haya de la Torrénál: „Az imperialista uralom intézménye a mi országainkban az állam, amelyet többé-kevésbé úgy lehet meghatározni, mint a hatalom politikai apparátusát...; nekünk latin-amerikaiaknak meg kell értenünk, hogy Indoamerikában az antiimperialista küzdelem alapvető kérdése a hatalom kérdése.”³⁴

Egy antiimperialista állam megteremtése esetén, mely a nemzet érdekeit védi, *túltermelésből* fakadó világválság káros hatásait — véli Haya de la Torre — az olyan fejletlen országnak, mint Peru, nem kellene éreznie.³⁵

Az állammal kapcsolatos elemzések először a perui állam kritikáját jelentik, s e „kritikai szakasz”-szal párhuzamosan alakul ki az APRA elképzelése az „eszményi” államról. E folyamat leginkább Haya de la Torre írásaiban érhető tetten, ezért az aprista államelmélet kialakulását az ő írásain keresztül vizsgáljuk meg. Ez az 1928—31 közötti ideológiai tevékenység jelenti azt a szakaszt, amikor az aprizmus államról alkotott elképzelései összefüggő képpé állnak össze, s alapul szolgálnak a 1931-es program számára.

A perui állam legrészletesebb bírálatát 1930 novemberében írott tanulmányában adja Haya de la Torre, ahol a világválság kirobbanása után Peru helyzetét elemzi: „Peru egy államon belül több országot foglal magában, melyek azon kívül, hogy különböznek földrajzi szempontból, klímájukban, mindegyik rész a közösségek gazdasági-társadalmi fejlettségének más-más szakaszát képviseli, annak legprimitívebb formáitól a kultúra és civilizáció legmagasabb fokáig. Így ezek, a fejlődés különböző fokozatai együtt élnek, egymásra rétegződnek, egyik a másikkal együttélve, determinálva az érdekek, kultúra stb. különböző fokait; ennek eredményeképp nehéz elképzelni, hogy ezek közt nem léteznek antagonisztikus rétegek, melyek közt nagyon komoly ellentétek vannak... Az állam — ...kormányzási formájában, Peruban nem képes képviselni, csak felszínesen és nagyon relatív fokon, a gazdasági és társadalmi erőket — végső fokon politikaiakat —, hogy egyesüljenek egy nemzet sajátos struktúrájában. Így az állam Peruban a legerősebb osztályokat képviseli, a gazdaságilag legfejlettebbeket és legszilárdabbakat; de ezzel szemben megmarad a nemzetiségek egyéb tényezőinek súlyos és komoly realitása, amelyeket az állam nem képes megnyerni, csak részben, s ezért az állam gyenge marad. Sajnálatos módon a perui állam mindmáig nem tudta elérni, hogy *új nemzeti erőkkkel* erősítse meg önmagát, felhasználva azokat saját stabilitása megteremtésére. Ez az oka annak, hogy „...az állam Peruban az imperializmus szervezetévé lett, először gazdaságilag, majd politikailag.” Hogy ez a helyzet létrejött, szerepe van annak is, hogy hiányoztak az államvezetésből a tehetséges emberek, akik igazi, átfogó programot tudtak volna adni Perunak. Leguía elnök bukása után, aki 11

³⁴ A. SANCHEZ i. m. 213. l.

³⁵ HAYA DE LA TORRE: *Construyendo el Aprismo*. 184. l.

éves uralma alatt kiszolgáltatta az államot az imperializmusnak, létkérdés az állam függetlenségének biztosítása, az imperializmussal szembeni alárendeltségének megszüntetése, s olyan állam megteremtése, mely a nemzet érdekeit védi. Ehhez meg kell szüntetni a kormányzás autokrata módszereit, a kormányzásban jelentkező improvizálást fel kell váltania a tudományos vezetésnek; „Egy erős és új állam megteremtésére van szükség, amely független, amennyire lehetséges, a külföldi pressziótól, s lehetőségeinek ura!”³⁶

Az erőteljes kritika, mely a perui államot veszi célba, jogos, s ez pozitív oldalát jelenti az aprista koncepciónak, mert helyesen ábrázolja az állam szerepét az imperializmus behatolásának elősegítésében. Az idegen tőke és az oligarchia kapcsolatának hangsúlyozása ebben a vonatkozásban helyes és igaz. Az aprista felfogás problematikus pontjai is jelentkeznek azonban e cikkben. Az első az, hogy a perui általános helyzetet jellemezve és elemezve az állam adminisztratív-igazgatási vonatkozásaira figyel, azt tartja döntőnek, s tulajdonképpen a *szubjektív tényezők eltűlését* és demagógiát egyszerre jelent az államigazgatás személyi vonatkozásainak túlhangsúlyozása. Figyelemre méltó az is, hogy bár az oligarchia bírálata igen éles, csak politikai vonatkozásokra terjed ki, s itt is csak az állammal kapcsolatos politikai kérdésekre. Azt a tényt nem érzékeli Haya de la Torre, hogy az állam irányításában való döntő részvétel az oligarchia *gazdasági* pozícióinak következménye. Ennek figyelmen kívül hagyásával lehet az APRA alapvető elképzelésévé az a gondolat, ami a fenti idézetben megfogalmazódik: az állam igazi lényege minden osztály képvisellete, s a perui helyzetben abnormis esettel állunk szemben. Ez a gondolat Haya de la Torre más cikkeiben, a *diktatúra* fogalmával kapcsolatosan is megtalálható: „...a diktatúrák országainkban a kormányok tehetetlenségének és nemzeti problémáink bonyolultságának következményei.” A diktatúra szó helyett — teszi hozzá — helyesebb *tirannia*, vagy *autokrácia* szót használni: „A megkülönböztetés nagyon fontos, mert a diktatúra, mint római intézmény, átmeneti forma, szükséghelyzet volt, meghatározott esetekre fenntartva, amelyekben a tanácskozások nagy veszélyt jelenthettek volna az állam sürgető szükségletei megoldására. Modern értelemben — a diktatúra Marx szerint — az osztály minden kormánya diktatúra, mely szervezetet, programot, rendszert, és mindenekelőtt vezetői képességet feltételez. Latin-Amerikában a diktatúra éppen az ellenkezőt jelenti: szervezetlenséget, program hiányát, rendetlenséget és tehetetlenséget. A mi diktatúráink mindezen jellemzői — véleményem szerint — kormányaink elmaradott mentalitásának, kialakulatlanságának eredményei...”³⁷ A diktatúra vulgáris, köznapi értelmét használva, annak másodlagos jellemzőit átvéve, Haya de la Torre azt akarja bizonyítani: a modern, tudományosan vezetett államapparátus kiépítése megszünteti a diktatúrát, s lehetővé teszi a demokráciát. A diktatúra, s annak durva formái Haya de la Torre szerint az elmaradott latin-amerikai viszonyok eredménye, de itt is szubjektív tényező — a mentalitás — kap elsődleges szerepet, s ezzel együtt az az illúzió, hogy ennek az elmaradott gondolkodásnak a felszámolásával lehetséges a demokrácia bevezetése. A jelenségek felszínén maradvá érhető illúziókkal teli optimizmusa: „...Mert mindent egybevetve, haladunk. És hogy haladunk; az is mutatja, hogy nap mint nap egyre nehezebbé válik az elmaradott gondolkodású pártoknak és kormányoknak kormányozni a népet. 50 évvel ezelőtt egy feudális birtokos vagy börtönfőnök kritériumát lehetett alkalmazni egy latin-amerikai állam kormányzásánál. Ma országaink többek, mint egy latifundium, vagy mint egy börtön. Emberek és pártok, problémáink reális és

³⁶ HAYA DE LA TORRE: ¿A donde va Indoamerica? 139—143. l.

³⁷ Uo. 129—131. l.

világos megértése nélkül, a kormányzás tudományos módszerei nélkül csak új *tiranákat* hozhatnak létre.”³⁸

Tulajdonképpen körvonalazódott az aprista elképzelés minden jellegzetessége: az állam, mint képviselő, a diktatúra-demokrácia éles elválasztása egymástól, a kormányzásban a szubjektív tényezők eltűlése — s ami ezzel összefügg, a tudomány csodaszerként való felfogása. Az állam és a vele kapcsolatos problémák ilyen felfogása azt is jelenti, hogy a politikai hatalom előfeltételét jelentő gazdasági pozíciókban (=tulajdonviszonyokban) — Peruban elsősorban a latifundiumok és a partvidéki ültetvények, valamint a bányák — nem tart szükségesnek változásokat. Ez az oka, hogy a nacionalizálás funkció nélküli, propagandisztikus jelszóvá lesz az aprista írásokban; hogy az oligarchia elleni írásokban, amikor annak az államban betöltött vezető szerepét kívánják megszüntetni, sohasem merül fel a nagybirtok kisajátításának kérdése. Az apristák elképzelt állama tehát egy irreális kiinduló pontra épül, s illúzióknak ez a forrása. Ez a kiindulópont feltételezi azt, hogy Peru uralkodó osztálya — *belátásból* — hajlandó lesz megosztani hatalmát a középosztályokkal. Az illúziók másik elméleti forrása az *imperializmus fogalmának* haya de la torre-i értelmezése. Az imperializmus az APRA másik központi fogalma. Haya de la Torre átveszi *Harry Elmer Barnes* imperializmus fogalmát, s ezt mindig ebben az értelemben is használja: „Az imperializmust egy olyan deskriptív fogalomként használhatjuk, mely tartalmazza a gazdasági behatolást, nyersanyagaink és piacaink megszerzéséért, és azért, hogy pénzügyi befektetéseket eszközölhessenek.”³⁹ Másutt — csak példaként választva egy idézetet a sok lehetséges közül — a következőképpen határozza meg Haya de la Torre az imperializmust: „Az imperializmus országainkban tőkebefektetést és nyersanyagok kitermelését jelenti, valamint felvevőpiacot iparcikkeik számára (ti. a kapitalista országok számára). Nyersanyagaink kitermelésében tett tőkebefektetések teszik az imperializmus számára lehetővé a termelésünk feletti ellenőrzést. A kormány vállalkozásaiban történő befektetései teljessé teszik gazdasági uralmát a pénzügyek terén, és lehetővé teszik az állam teljes vagy részletes alávetését. A piacokat iparcikkeik számára fokozatosan monopolizálják.”⁴⁰ Bár az imperializmus latin-amerikai térhódítását jól jellemzi Haya de la Torre, mégis alapvetően gazdasági-politikai *tevékenység, magatartás* egy formájaként írja le. Ez — ahogy Lenin mondta Kautsky meghatározására, aki szintén az imperializmus *politikai* vonatkozását abszolutizálta — „helyes, de rendkívül hiányos.”⁴¹ Ennek a meghatározásnak ugyanaz a veszélye, mint amit Lenin Kautskyval kapcsolatosan hangsúlyoz: azt az illúziót kelti, mintha lehetséges lenne *másfajta* imperializmus is,⁴² csak az államot kell úgy alakítani, hogy az, deformálás és függés nélkül tudja a szükséges külföldi tőkét integrálni, s *harmonikusan* bekapcsolni az ország iparosításának elősegítése érdekében.

Hogy az imperializmust nem a kapitalizmus egy önálló, meghatározott — legfelső — szakaszának tartja, jelzi Haya de la Torre polémiája a lenini meghatározással: „Az aprizmusnak ... az a véleménye, hogy az imperializmus az iparral rendelkező népeknél a »kapitalizmus legfelső fokát«, de nálunk az »első szakaszt« jelenti. A mi kapitalizmusunk a modern imperializmus megérkezésével született... Latin-Amerika az európai és az észak-amerikai imperializmus küzdelmének az eredménye, s a mi gazdasági függőségünk még súlyosabb lett a hatalmas szomszéd győzelmével

³⁸ Uo. 133. l.

³⁹ HAYA DE LA TORRE: *Construyendo el Aprismo*. 111. l.

⁴⁰ Uo. 17—18. l.

⁴¹ LENIN VÁLOGATOTT MŰVEI, Budapest, 1949. I. k. 992. l.

⁴² Uo. 993. l.

az európai versenytárs felett. Az észak-amerikai *kapitalizmus módszerei* (az én kieme-
lésem — A. Á.) még átfogóbban valósítják meg a kapitalista koncentráció jelensé-
gét. A mi kapitalizmusunkat a nagy imperialista kapitalizmus felfalja.”⁴³

Az „első szakasz” koncepció logikusan következhet Haya de la Torre imperia-
lizmus-fogalmából — amennyiben az imperializmust politikaként, a kapitalizmus
módszereként jellemzi, s ebből természetesen következik az is, hogy Latin-Ameri-
kában lehetnek „következő”, „további” szakaszok — megkérdőjelezve ezzel a szo-
cialista forradalom történeti szükségszerűségét. Az „első szakasz” aprista elképzelé-
séhez hozzátartozik az a gondolat is, hogy Latin-Amerikában az imperializmus
szükségszerű szakasz, mert ez adja az iparfejlődéshez a szükséges tőkét.⁴⁴ Az impe-
rializmus ilyen felfogása nemcsak egy sor aprista illúzió forrása lesz, de az „első
szakasz” koncepcióból következően az APRA antiimperializmusának későbbi
következetlenségeinél is magyarázatul szolgálhat, s megmagyarázhatja az antiimperia-
lista harc feladását is a 40-es években.

* * *

Az APRA „képviselőre” épülő állama különbözne az európai polgári demok-
ráciák egyéni szavazaton alapuló helyi képviselői rendszerétől. A bolíviai *Hinojosa*
1930-as programjáról írva, Haya de la Torre ezt mondja: „Az APRA programjá-
ból merít a *funkcionális törvényhozásról* szóló terve, mely képviselőt jelent, de nem
a választók, hanem az ország összes alkotó erőit tömörítő *szindikátusok* képvi-
seletét...”⁴⁵ (kiemelések tőlem — A. Á.)

A szindikalista képviselői rendszer itt nem kerül bővebb kifejtésre.

Egy másik ez időben írt cikk az aprista állam osztálybázisáról szól: „Az aprizmus
felvázolja a termelés forrásainak nacionalizálását az állam által, de követelve, hogy
az állam a termelő osztályokat képviselje. Mivel ezek nem tudják teljesen az állami
uralmat gyakorolni — az előképzettség hiánya miatt a parasztok esetében, kis lét-
számuk és osztályöntudatuk hiánya miatt ... a munkásosztály esetében —, az állam
uralmában a paraszti és városi középosztályoknak, a kisbirtokosoknak, kézműve-
seknek, kiskereskedőknek, értelmiségieknek stb. kell részt venni, létrehozva az
imperializmus által elnyomott osztályok egységfrontját egy olyan államtipusban,
amely immár nem az imperializmus eszköze a nemzeti tömegek elnyomására, hanem
az ő védelmi szervezetük. Ezen alapul az antiimperialista állam tézise.”⁴⁶

Az APRA kezdetől hirdeti az egységfrontot, s a munkásosztály kis létszámára
és öntudatának fejletlenségére való utalás később is minduntalan visszatér, amikor
a középrétegek vezető szerepét megfogalmazza és indokolja, de ilyen nyíltan, mint
ebben az 1930-as berlini tanulmányban, sohasem fogalmazza meg: a hatalom igazi
urai a középrétegek — a nemzeti burzsoázia — lennének az új államban. *Egység-
frontja valójában nem egyenlőségen épül fel.* A munkásosztályra vonatkozó érvei pe-
dig 1930-ban már nem helytállóak: marxista párt, hatalmas szakszervezeti mozgalom
jelzi, hogy a munkásosztály tudatosodása jelentősen előrehaladt. Mit tartalmaz az
antiimperialista állammról szóló gondolat? „Az antiimperialista állam, melyet az
imperializmus által elnyomott osztályok szövetsége hoz létre, ellenőrizné a termelést
és a javak elosztását, végrehajtva a termelés forrásainak progresszív nacionalizálá-
sát, feltételekhez kötve a kereskedelmet és a tőkebefektetést. A nemzet és az imperia-

⁴³ HAYA DE LA TORRE: *Construyendo el Aprismo*. 17. l.

⁴⁴ Uo. 19. l.

⁴⁵ HAYA DE LA TORRE: *¿A donde va Indoamerica?* 127. l.

⁴⁶ *Ideologia Aprista* 18. l.

lizmus közötti viszony szerve lenne, miközben ez (ti. az imperializmus) létezik, s a termelő osztályok kormányzásának iskolája lenne mindaddig, míg az a rendszer, mely meghatározza az imperializmus létezését, megszűnik.

„Mivel a szocializmus nem szükségszerű, míg az industrializmus nem teljesítette nagy történelmi korszakát, népeink iparosítására szükséges ...tőkék beruházása, s az állam kell, hogy feltételekhez tudja ezt kötni.” „Csak egy olyan típusú állam, mely az imperializmus által elnyomott osztályokat képviseli és a termelés nacionalizálása felé orientálódik, tudja féken tartani az imperialista kapitalizmust.”⁴⁷

Az európai szociáldemokrácia reformista evolúciós elképzelései szüremkedtek be az aprista elképzelésbe. *Funkciójuk* a munkásosztály felé van: a munkásosztály mozgalmát csak ilyen érvekkel — csak ilyen szellemű munkásmozgalmat — lehet befolyásolni olyan irányban, hogy az lemondjon a forradalmi harcról.

Az idézet többi része világosan tartalmazza az állam fő funkcióját: az idegen tőke kontrollját. Ez az állam — úgy tűnik — egy perui *államkapitalizmust* jelentene: „...a középosztályok, melyeket az imperializmus halálosan fenyeget, keresnek védelmet az antiimperialista államban, mely a termelés forrásai progresszív nacionalizálása által határozottan az államkapitalizmus felé fejlődik...”⁴⁸

Az 1928—1931 közötti írárok alapján a következőket lehetne összefoglalóan elmondani: a perui állam erőteljes bírálatán alapuló elképzelések egy „képviselési”, demokratikus államot rajzolnak meg, mely az imperializmus elleni összes erő összefogásából születne, de a nemzeti burzsoázia uralmát és érdekeit jelentené. A képviselő „funkcionális” jellege még nem kerül bővebb kifejtésre. Erős hangsúlyt kap az érvek között a „progresszív” nacionalizálás. Fontos azonban rámutatni, hogy ebben a periódusban — ellentétben a 20-as évekkel, ahol a föld nacionalizálását is tartalmazta a nacionalizálás fogalma — a nacionalizálás fogalma már csupán az *imperializmussal* szembeni védekezés vonatkozásában jelenik meg, s a föld problémája háttérbe szorult. Ez arra figyelmeztet, hogy a nacionalizálás *tartalmában* is változások következtek be az APRA elképzeléseiben. Világosan ez majd az 1931-es programban tűnik ki.

4. Az államról alkotott aprista nézetek továbbfejlődése a pártalakulás idején (1931—1932)

A Perui Aprista Párt 1931-es alakuló kongresszusa a választásokkal kapcsolódik össze. Így a párt akkor kiadott dokumentumai, Haya de la Torre beszédei, a pártkongresszus előtti és utáni írásai a párt kormányprogramját is jelentik.⁴⁹

A program vezető gondolata egy „új demokrácia” megteremtése. Haya de la Torre átvéve az európai ideológiákban megtalálható gondolatot a polgári *demokrácia válságáról*,⁵⁰ a marxizmus egyik gondolatát veszi át, s teszi ideológiája egyik alap-gondolatává: a polgári demokrácia a törvény előtti egyenlőség deklarálásával ugyan is nem szünteti meg az emberek közötti gazdasági egyenlőséget: „Konstatálva a tiszta politikai demokrácia kudarcát, amely az emberek törvény előtti egyenlőségét jelenti, hangsúlyozzuk, hogy ennek a kudarcnak az oka az emberek gazdasági egyenlőtlensége... Ha a politika és a gazdaság egymástól elválaszthatatlan fogalmak,

⁴⁷ Uo. 20. l.

⁴⁸ HAYA DE LA TORRE: ¿A donde va Indoamerica? Tesis aprista c. alfejezet. 253—259. l.

⁴⁹ Az *El plan del Aprismo* c. kötetben Haya de la Torre választással kapcsolatos beszédeit és néhány írását kiadták.

⁵⁰ A demokrácia válsága sok európai polgári ideológiában megfogalmazódik.

fontos hangsúlyozni: ahogy a politikai jogok gyakorlása az állampolgárságból következik, úgy a gazdasági jogok gyakorlása a munkából.”⁵¹ E két jog szintézisének, alapul a *funkcionális demokrácia* politikai eszméje, „...mely az állampolgárok részvételét az állam életében a nemzetgazdaság életében való *részvételük mértéke* szerint szabja meg.”⁵² Ez a gondolat rendszeresen visszatér Haya de la Torre-nál, s a programban a képviselő, a politikai jogok a termelésből, a munkából kell, hogy következzenek.⁵³ Ez a „funkcionális demokrácia” a politikai jogokból való részese-dést „a gazdasági hozzájárulás mértéke” szerint adja: „...magában foglalja a gazdasági hozzájárulás különböző mértékének elismerését, a munka különböző mértéke szerint, mint a politikai jogok normáját.”⁵⁴ S miután e „hozzájárulás” magában foglalja a *tőkét* is, így elsősorban a munkások politikai jogainak szűkítését jelenti.

A „funkcionális demokrácia” az apristák alapfogalma az „új államban”. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a parlamentet nem egyéni szavazatok alapján alakítják ki, hanem különböző gazdasági helyzetű és érdekű osztályok és rétegek képviselőiként jelenik meg. Ennek pontos *mechanizmusa* a pártprogramból és a többi ekkor megfogalmazott dokumentumból nem derül ki. Hinojosa már említett programjával kapcsolatos utalás, s Haya de la Torre ez időből való beszédei jelzik, hogy a különböző érdekű rétegek képviselői *sindicato*-k alapján történne, tehát *szindikalista elközelések* húzódnak meg az apristák funkcionális demokráciája mögött.

Az APRA gazdasági elképzeléseiből kiderül, hogy a szövetkezetek domináló szerepet kapnának az államban. Ez a termelés, fogyasztás, elosztás területein megszervezendő szövetkezeteken kívül jelentené az *indian comunidad*-ok szövetkezeti jellegű szervezetét is. Ezek a szövetkezetek a termelés feladatain túl az érdekvédelem és — arra kell következtetnünk — a *képviselő* intézményei is lennének regionális és országos vonatkozásban egyaránt. Mindezek a kérdések azonban 1931—32-ben nagyon körvonalazatlanok. A pártprogram utal arra, hogy e funkcionális törvényhozásban Peru különböző *gazdasági régiói* is, valamint az állam szakemberei is helyet kapnának. A *helyi* municipiumok is ilyen „funkcionális” alapon szerveződnének.

Az aprista államban a gazdasági kérdéseknek lenne a legdőntőbb szerepe, mely a — *törvényhozáson, végrehajtáson, bíraskodáson* — túl *negyedik* funkcióként létrehozandó — *Gazdasági Kongresszusban* öltene testet. A Nemzeti Gazdasági Kongresszus — állandó szervként — szintén „funkcionális” alapon épülne fel: „melyben részt kell vennie az ország összes eleven erejének: a külföldi és nemzeti tőkének, a munkának — a munkásoknak és parasztoknak, a mezőgazdaságnak, kereskedelemnek, szállításnak, bányászatnak stb.”⁵⁵ Tehát az imperialista vállalkozások, a nagybirtokosok is képviselőt kapnának. Ennek a testületnek kellene gazdasági lehetőségeit is számba venni, terveket készíteni: „A munkás és a paraszt, szemtől szemben a vállalkozóval és földbirtokossal, hogy megvitassák együtt valóságunkat, s hogy mit lehet tenni gazdaságilag”.⁵⁶ E gazdasági kongresszus feladata az lenne, hogy munkájával biztosítsa az egyes gazdasági erők közötti *egyensúlyt*, a perui ipar és gazdaság *harmonikus* és *sokoldalú* fejlődését. Tehát a gazdasági kongresszuson keresztül tudná az állam a különböző gazdasági erővel rendelkező rétegek közt a harmóniát biztosítani. Ez gyakorlatilag, s ezt ki is hangsúlyozzák az apristák, a gyengébb rétegek védelmét jelenti — kis- és középpolgárságát — a hatalmas

⁵¹ HAYA DE LA TORRE: Construyendo el Aprismo. 183. l.

⁵² Uo. 183. l.

⁵³ Uo. 184. l.

⁵⁴ Uo. 191. l.

⁵⁵ HAYA DE LA TORRE: Construyendo el Aprismo. 88., 186. l. *El plan del Aprismo*, 101. l.

⁵⁶ *El plan del Aprismo*. 10 l.

és erős imperialista tőkével szemben.⁵⁷ Ezt az egyensúlyt biztosítanak a *szövetkezetek*, melyeket a kistermelőknek kell létrehozniok, s a szövetkezeteken keresztül történne a középrétegek állami támogatása. Az APRA elképzelésekben a szövetkezet „*mint nemzeti gazdasági rendszer*” jelenik meg,⁵⁸ s mint egyetlen lehetséges forma: „Úgy a mezőgazdasági kistermelők — *comunidades, yanaconaje, chacras, fundos* stb. — mint a kisipar és kiskereskedelem vonatkozásában a szövetkezetek a gazdaság azonnali reorganizálásának lehetséges eszköze.”⁵⁹ Az állam szervezetébe beépített „biztosítékok” azt is jelentik, hogy az APRA a külföldi tőke jelenlétével nemcsak számol, de kívánatosnak tartja, sőt fatális, elkerülhetetlen szükségszerűségnek fogja fel: „Az imperializmus ... országunkban a kapitalizmus szakaszát, az iparosítás szakaszát, elkerülhetetlen szakaszt képvisel.”⁶⁰ Ezért fontos az állam *egyensúlyozó* szerepe: „Ha megtaláljuk e két erő közti egyensúly (ti. a nemzeti és imperialista erő) fenntartásának lehetőségét ... akkor jó viszonyban tudunk együtt élni a külföldi tőkével, anélkül, hogy függnénk tőle, megvédve saját gazdaságunk egyensúlyát, felhasználva a külföldi tőkét, mint résztvevőt a nemzeti gazdaság fejlesztésében.”⁶¹ Az 1928—31 közti időszakhoz képest szemünkbe ötlük: a nemzeti gazdasági kongresszus intézményének megformálásával a *nacionalizálás* gondolata teljesen háttérbe szorult, illetve a „második” fázisba került, a nagybirtok pedig „nemzeti” lett.

Egy olyan folyamat végállomását érzékelhetjük a programban, amelynek az a lényege, hogy a 20-as évek második felének harcoss antiimperializmusa, oligarchiaellenessége, az ezekkel összekapcsolódó átfogó nacionalizálás gondolata tartalmatlan frázissá válik. Olyan folyamat ez, mely kezdetben a tulajdonviszonyok megváltoztatásának szükségességéből indul ki, s ezzel együtt — végső soron — a *polgári demokratikus átalakulás* megfogalmazását jelentette, és egy nacionalizáláson alapuló modern, dinamikus gazdasági fejlesztési stratégia lehetőségét is magában foglalta. Az 1931-es APRA elképzelések — egy ideológiai változás végső eredményei — már egy nagyon kétes programot adnak: *tulajdonviszonyok érintetlenül hagyásával a kisiparra alapozó* gazdaságfejlesztési programot fogalmaznak meg, méghozzá a régi, *hagyományos* perui kisiparok fejlesztését, egy egyesülési forma (szövetkezet, illetve a *comunidad*) felhasználásával képzelve ezt el.⁶² Az egyesülés eszméje, a kooperáció gazdasági jelentőségének eltűlése válik központi gondolattá a gazdaságfejlesztésben és az állam-elképzelésekben is. Mindebből az következik, hogy az APRA 1931-es elképzelései *burzsoá alapról* tekintve is retrográd jellegűek, mert megvalósíthatatlan és az imperializmussal szemben hatástalan eszméket emelnek az ideológia szférájába. Az APRA-val szembeni kritikának nem azt kell kifogásolnia, hogy a külföldi tőkét szükségesnek tartják, s hogy igyekeznek annak lehetőséget adni. Nyilvánvaló, hogy — mint más fejlődő országnak — Peru számára is súlyos gond volt a tőkehiány, mely a gazdaságfejlesztéshez nélkülözhetetlen. A tőkehiány-gazdasági függetlenség, nemzeti függetlenség közötti dilemma megoldása — mindenütt nehéz, a függő országokban kialakuló politikai mozgalmak számára. Ezt a dilemmát — s ez lehet a kritika alapja — az APRA tulajdonképpen úgy igyekezett megoldani, hogy mind gazdasági elképzeléseiben, mind az államról alkotott nézetei-

⁵⁷ HAYA DE LA TORRE: *Construyendo el Aprismo*. 190. l.

⁵⁸ Uo. 192. l. *El plan del Aprismo*. 12. l.

⁵⁹ HAYA DE LA TORRE: *Construyendo el Aprismo* 92. l.

⁶⁰ *El plan del Aprismo*, 5. l.

⁶¹ Uo. 12. l.

⁶² CUKOR GYÖRGY: *A fejlődő országok iparosításának néhány kérdése*. Budapest, 1970. című könyvében foglalkozik a kisipar fejlesztésének kérdéseivel, s a régi (Cottage industry) kézműipar fejlesztésének programját nem tartja életképesnek. I. m. 74—94. l.

ben olyan megoldást választott, mely a két fő ellenség gazdasági pozícióinak érintetlenül hagyásával, sőt ezek integrálásával hatástalan, eredménytelen, s végső fokon formális és illuzórikus alternatíva lehetett; nem tudta korlátozni ezeknek az erőknél a befolyását — hiszen a gazdasági, állami kérdésekbe nagyon beleszólást kapnának —, s így nem tudna az APRA állama igazi egyensúly lenni ezekkel szemben, s a célt, a nemzeti burzsoázia fejlődését sem biztosíthatta volna.⁶³

5. Az APRA elképzeléseinek jellege, forrása

Az apristák a marxizmussal szemben mindig arra hivatkoztak, hogy az APRA — szemben a marxizmus „impórtált” eszméivel — *eredeti latin-amerikai elmélet*.⁶⁴ Ezt a nézetet — még ha például Marett, H. Kantor utal is arra, hogy milyen *nem latin-amerikai eszmék* hatottak az APRA-ra — a polgári történettudomány szívesen elfogadja és idézi.

Hogy az APRA-ideológia igazi természetét és helyét meghatározzuk, érdemes utalni arra, hogy az imperialista behatolás következtében meginduló iparosodásra történő APRA-reagálás jellegét és típusát tekintve nem új jelenség, tulajdonképpen a kapitalizmus fejlődésével, a *gyáripar* térhódításával szemben a lesüllyedő, proletarizálódó kispolgárság védekező reakcióját fejezi ki, olyan magatartás ez, mely egyetemes jellegű, mindenütt jelentkező reakció a kapitalizmussal szemben. Marx és Engels a Kommunista Kiáltványban a *kispolgári szocializmus* elemzésénél vizsgálják ezt a jelenséget: „A középkori polgári rend és a kisparaszti rend a modern burzsoázia előfutára volt. Iparilag és kereskedelmileg fejletlenebb országokban ez az osztály még el-eltengődik a felemelkedő burzsoázia mellett...; tagjait azonban a konkurrencia szüntelenül letaszítja a proletariátusba, sőt a nagyipar fejlődésével ők maguk is közeledni látják ezt az időpontot, amikor teljesen eltűnnek mint a modern társadalom önálló része...” Ez a folyamat lényegét tekintve áll Perura is az 1920-as évektől, mégha egy sor specifikus vonás más is: a nagyipar mint *külföldi* és mint *imperializmus* jelentkezik, tehát az ellenállásban a *nemzeti és antiimperialista* vonások is helyet kapnak. A kispolgári szocializmus jellemzését Marx és Engels így folytatják: „Ez a szocializmus felette éles elméjűen szedte ízekre a modern termelési viszonyokban levő ellentmondásokat... Cáfolhatalanul kimutatta a gépi berendezés és a munkamegosztás káros hatásait, a tőkék és földbirtok koncentrációját, a túltermelést, a válságokat, a kispolgárság és kisiparok szükségszerű pusztulását, a proletariátus nyomorát, a termelés anarchiáját...” Az APRA-nál szintén megtalálható elemekről van szó e jellemzésben. Pozitív részét tekintve ez a koncepció, írja Marx és Engels, „...vagy a régi termelési és érintkezési eszközöket akarja visszaállítani és velük együtt a régi tulajdonviszonyokat, és a régi társadalmat, vagy pedig modern termelési és érintkezési eszközöket akarja visszaerősíteni a régi tulajdonviszonyok keretében...”⁶⁵

Lenin a narodnyikok gazdasági elképzeléseinek bírálatakor mutat rá, hogy ezek elképzelései a kispolgári szocializmus — Sismondi — *romantikus* elképzeléseit vették át, és sok részletbeli eltérés ellenére, alapgondolatuk — *a XIX. század végén* —

⁶³ Az APRA-program igazi kritikája a gyakorlat — A 30—40-es években (az apristák állandóan hivatkoznak erre) egy sor elképzelésüket a kormányok megvalósították anélkül, hogy az APRA által elképzelt változás bekövetkezett volna.

⁶⁴ Ahogy de la Torre később fogalmaz: *tézis*: a marxizmus, *antitézis*: a fasizmus, *szintézis*: aprizmus. Vö. RODNEY ARISMENDI: La filosofía del marxismo y el señor Haya de la Torre. Sobre una gran mistificación teórica. Montevideo, é. n. 30—32. l.

⁶⁵ MARX—ENGELS MŰVEI 4. k. 462—463. l. Budapest, 1959.

ugyanaz, mint a XIX. század eleji gazdasági romantikusoknak — a kispolgári szocializmusnak. Lenin hangsúlyozza, a nézetek hasonlósága abból adódik, hogy Oroszország a XIX. század végén a gazdasági fejlődés hasonló stádiumába jutott. Lenin azt tartja a gazdasági romantikusok fő hibájának, hogy „... azt az egyesülést veszik mintának (ti. Sismondi a céheket, a narodnyikok az orosz közösséget), amely a helyi kézművesek egyesítésének korlátozott és kezdetleges egyesülési szükségleteiből jött létre és ... ezt a mintát akarja alkalmazni a tőkés társadalomra.”⁶⁶ Lenin kiemeli, ezek a formák nem lehetnek hatékonyak, mert a kistermelők igényeit elégíthetik csak ki, s legfeljebb a „múlt védelmezőinek tehetnek szolgálatot.”⁶⁷ A gazdasági romanticizmus — s ennek sorában állíthatjuk az ARPA 1931-es elképzeléseit is — a gyáripari kapitalizmushoz történő átmenet idején a lesüllyedést elkerülni akaró kispolgárság elképzeléseit fogalmazza meg a XIX. század első harmadában pl. Franciaországban, a század végén Oroszországban (nem tekinthető az sem véletlennek, hogy Sismondi műve magyarul ekkor kerül kiadásra), s az 1920-as évektől Peruban. Az ideológiában jelentkező ilyen *fáziskésés* jól kifejezi Peru gazdasági-társadalmi fejlődésének késését is. Az 1931-es APRA elképzelések, típusukat tekintve ebbe a nagy ideológia áramlatba tartoznak. Egyesülési mintái — a szövetség és a comunidad — is ezt húzzák alá.

Az aprista elképzelések *konkrét forrása* azonban nem a XIX. század eleji európai kispolgári szocializmusban található meg, hanem a XX. századi európai reformista munkásmozgalom ideológiai konstrukcióiban.

Haya de la Torre a 20-as években más perui emigránssal együtt kapcsolatba kerül az angol labourizmussal, a fábiánusokkal. Haya de la Torre életrajzírói kitérnek arra, hogy a 20-as évek közepén Haya de la Torre Oxfordban együtt dolgozik G. D. H. Colelal, MacDonald-del, Atley-vel és másokkal, és hogy tanít a Labour Party nyári iskoláján is.⁶⁸ Az APRA-val foglalkozó történetírás azonban azt még nem vetette fel, vajon eszmei fejlődésére hatott-e a labourizmus, vajon az aprista elképzelésekben felfedhetők-e ezek a hatások? Az aprista elképzelések áttekintése alapján látható, hogy ezek az elképzelések a jobboldali munkásmozgalomban általánosan elterjedt „gazdasági demokrácia” koncepcióból merítettek.⁶⁹ Véleményünk szerint ezen belül is döntő szerepe az angol nézeteknek volt az APRA gazdasági és társadalmi elképzeléseinek kialakulásában. Bizonyítékul az egyik legnagyobb hatású angol közgazdász,⁷⁰ J. A. Hobson koncepcióit ismertetjük, akinek munkássága Haya de la Torre számára ismert, többször idézi is, ahogy az angol labouristákra való hivatkozás is gyakori 1931—32-ben Haya de la Torre-nál.

Hobson kiindulópontja az első világháború után szintén a politikai demokrácia csődje, s ezért „gazdasági igazság alapján álló demokráciát” akar.⁷¹ Alapállása

⁶⁶ LENIN ÖSSZES MŰVEI, 2. k. Budapest, 1963. 222. l.

⁶⁷ Uo. 223. l.

⁶⁸ CHANG-RODRIGUEZ i. m. 231—232. l.

⁶⁹ SÁNDOR PÁL: Az ár ellen. Budapest, 1970. Ebből a Fasiszta munkakódexek c. tanulmány tanulságos témánk szempontjából (49—111. l.). Nyilvánvaló természetesen, hogy ezek az elképzelések nem csak a jobboldali munkásmozgalomban jelentkeznek, hanem — Sándor Pál cikke is erről szól — a fasiszta elképzelésekben is, de a keresztényszocialista mozgalmakban a *Quadragesimo Anno* hatására különösen. Nagyon tanulságos, hogy ez a gondolat 1946 után hogyan próbál ismét erőre kapni Magyarországon. Vö. például SZÉNÁSSY MIKLÓS: A gazdasági demokrácia. Bp., 1946.

⁷⁰ HENRY PELLING: A short history of the Labour Party. London, 1961. Pelling utal arra, hogy a 20-as években Hobson a labouristák egyik tanácsadója volt. PELLING i. m. 62. l. Pelling ismertetésében van tudomásunk *Sidney Webb* 1918-ban kiadott *Labour and the New Social Order* c. munkájáról, ennek gondolatai hasonló problematikát és elképzeléseket jeleznek. PELLING i. m. 44—45. l.

⁷¹ J. A. HOBSON: Egy új világ problémái. Budapest. 1923. 215. l.

a következő: „...míg a gazdasági kérdések ily nagy szerepet játszanak a politikában, a gazdasági ténykedés joggal követelheti meg a demokrácia struktúrájába való beilleszkedést.”⁷² Egy „ipari demokráciára” van szükség, melyben „rátalálunk a szindikalizmusra, mely egyaránt ruházná fel a vezető hatalommal a kézi és szellemi munkásokat, az iparban közvetlenül foglalkozók egész testületét.”⁷³ „A kézi és szellemi munka, a tőke és a piac megannyi dinamikus tényező az iparban, és azok, akik ezeknek birtokában vannak és a termelés terén élnek velük, kell, hogy az igazgatásba is beleszóljanak. Csak így válhat az ipar igazán önkormányzatúvá... Az önkormányzat megkívánja az *összes eleven tényező részvételét*. A tőke... mindenkor élő tényező marad”,⁷⁴ — teszi hozzá. (az én kiemelésem — A. Á.) Angliában, mondja Hobson — megjegyezve, hogy az „önkormányzat” más formái is elképzelhetők — az „ipari demokrácia” elve a céhszocializmus formájában jelentkezik: „Teljes önkormányzat elve az ipari munkálkodás terén az önkormányzattal bíró műhelyeknek a különböző iparágak kerületi és nemzeti céhek szerint való csoportosításával valósítható meg, oly módon, hogy ezek egy *nemzeti céhkongresszus* szövetséges kormánya alá tartoznának. A nép, mint termelő, határozná meg és ellenőrizné a termelés feltételeit.”⁷⁵

Ha az állam funkciói közt egyre fontosabb helyet foglalnak el a gazdasági kérdések, ennek felépítése is más kell, hogy legyen. Elveti az egyéni szavazaton alapuló választási rendszert: „...a helyi illetőségen alapuló népképviselő helyébe a *foglalkozásbeli* hatáskörön alapuló képviselő lép.”⁷⁶ A régi típusú demokráciában ugyanis a „helyi illetőség” „...kizárja a gazdasági érdekek szoros és tényleges közösségét.”⁷⁷

A kispolgári szocializmus XX. századi angol változata Hobsonnál a proletárforradalomtól való félelmet fejezi ki, s elképzeléseivel ezt véli kikerülhetőnek. Ha az ipari demokrácia állama létrejönne, írja Hobson, „...akkor elkerülhetjük a proletár támadás és kapitalista védelem eiőinek különben előreláthatólag romboló küzdelmét.”⁷⁸ A „gazdasági béke” létrehozása a cél. Az út, mely ehhez vezet, Hobson szerint az „erkölcsi és szellemi nyomás”, valamint „a békés rábeszélés” művészete⁷⁹ az uralkodó osztállyal szemben; akinél egyébként, teszi hozzá, máris jelentkezik az „új magatartás”. Hobson elképzeléseiben a nacionalizálás gondolata mint lehetséges, de nem feltétlenül szükséges lépés fogalmazódik meg. A tulajdon eszméje sértetlen maradna, azonban az új állam „gátat vet az ipar felett eddig gyakorolt osztályuralomnak”.⁸⁰ Mindezek révén — s az Hobson mondandójának lényege — az angol proletárforradalom „úgyiszlólván erőszak nélkül érhető el.”⁸¹

Hobson itt leírt elképzelése — s az angol „céhszocializmus” más változatai is — a munkásosztály forradalmi mozgalmát akarják lefékezni, az osztályharc feladását hirdetik. A kispolgári szocializmus itt már nem a lesüllyedéstől féltő kispolgár érzelmeit fejezi ki, hanem a fejlett imperialista államban az első világháború után jelentkező forradalmi munkásmozgalmaktól, az orosz szocializmustól való félelmet jelentik. A perui kispolgárság történelmi helyzetével függ össze az, hogy az APRA a kispolgári szocializmusnak éppen ilyen változatát tartja alkalmasnak

⁷² Uo. 208. l.

⁷³ Uo. 245. l.

⁷⁴ Uo. 246—247. l. A kiemelt rész Haya de la Torrénál szó szerint így fordul mindig elő.

⁷⁵ Uo. 181. l.

⁷⁶ Uo. 179., 196. l.

⁷⁷ Uo. 172. l.

⁷⁸ Uo. 196. l.

⁷⁹ Uo. 191., 209., 215—217. l.

⁸⁰ Uo. 207. l.

⁸¹ Uo. 220. l.

integrálni elképzeléseibe. Ennek a kispolgárságnak egyszerre kell küzdenie, az imperializmus behatolása következtében, lesüllyedése ellen az 1929—32 közt, és a komoly „rémként” jelentkező lehetséges proletárforradalom ellen, a munkásosztály forradalmi harcának lefékezéséért. Egy olyan ideológia kialakítása merült fel szükségletként, mely e *kettős funkciót* be tudja tölteni. Erre a kispolgári szocializmus „gazdasági demokráciáról” szóló nézetei látszottak alkalmasnak. A gyakorlatban azonban — mint mindegyik ilyen jellegű irányzat — elsősorban a munkásosztály dezorientálására volt alkalmas, hatékonyan ebben az irányban hatott a 30-as években. Elképzelései, melyek a kispolgárság védelmével, az imperializmus békés „integrálásával”, a nemzeti függetlenséggel kapcsolatosak, illúziók maradtak. Az aprizmussal szembeni kritikát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az egymást követő kormányok a 30—40-es években az APRA-követelések legnagyobb részét megvalósítják anélkül, hogy az ország USA-tól való függése lazult volna, hogy a gazdasági fejlődés dinamikusabbá vált volna, anélkül, hogy az oligarchia gazdasági és politikai ereje gyengült volna.⁸²

Az APRA elképzeléseinek közvetlen kapcsolata az angol reformista nézetekkel — pontosabban az ismertetett hobsoni nézetekkel — kézenfekvő. Az APRA „funkcionális” és „gazdasági” demokráciája megegyezik az angol elképzelésekkel. Ha most az apristák e fejezet elején említett nézeteire visszatérünk — az APRA mint „eredeti” latin-amerikai elmélet —, inkább azt kell mondanunk: az „eredeti” elemeket, melyek 1928-ig valóban jellemzik az aprista elképzeléseket (mert a két legfontosabb latin-amerikai problémára — a földkérdésre és az imperialista behatolásra koncentráltak, s ennek a tulajdonviszonyok megváltoztatását is jelentő programját hirdették) háttérbe szorítják az „importált”, a perui kispolgárság félelmeit és vágyait jól kifejező kispolgári szocializmus eszméit. Ezeknek az elemeknek döntővé válása az APRA ideológiában 1931 körül bizonyítékul szolgál arra is, hogy — ami egyébként Haya de la Torre elképzeléseiben később kulcsfogalom lesz a „történeti Tér-Idő” koncepcióban, hirdelve Latin-Amerika *külön* útját — Latin-Amerika, ha késéssel is, ha deformált módon is, de a gazdasági-társadalmi fejlődés egyetemes útját járja.

Az APRA értékeléséhez hozzátartozik az is, hogy a perui kispolgárság által elképzelt alternatívát *demokratikus* eszmékre építi. Ez a tény azt jelenti, hogy Peruban a XX. század első felében az APRA az egyetlen politikai mozgalom, mely a demokrácia eszméit — ha ellentmondásosan is, ha egyre inkább tartalmatlanul is — megőrzi. A latifundisták és velük összefonódó külföldi tőke a klasszikus „caudillismo”, vagy, ahogy Peruban az oligarchikus kormányzást ekkor nevezik, „civilismo” nagyon kevés demokratikus jogot adó formáival kormányoznak, a proletariátus pedig a proletárdiktatúra eszméivel telítődik egyre inkább. A fasizmus eszméinek Latin-Amerikába történő behatolása idején az aprizmus eszméi is az egyik lehetséges ellenpólust jelenthetik Peruban a fasizmussal szemben. Ugyanakkor az APRA sorsa azt is példázza, hogy a demokrácia jelszavai mennyire nem tudják már adekvát módon megoldani Latin-Amerika problémáit. Amikor az Egyesült Államok háborúba kerül a fasiszta hatalmakkal a második világháborúban, az APRA az USA-t a nyugati féltekén mint a demokrácia védelmezőjét tekinti, s teljesen feladja antiimperialista tartását.

⁸² Példa erre A. SACO: Programa Agrario del Aprismo. Lima, 1946.

6. Az APRA-értékelések néhány problémája

Carleton Beals már 1935-ben utal arra, hogy az APRA értékelése mennyire sokféle: kommunistának, szocialistának, liberálisnak, kispolgárnak, fasisztának nevezik.⁸³

Az értékelésben megnyilvánuló eltérések napjainkig megtalálhatók. Néhány közös jellemző azonban van ezekben az értékelésekben. Egyrészt közös az, hogy hiányzik az APRA ideológiájának történetes vizsgálata, s ebből következően annak érzékeltetése, hogy az APRA ideológiája tulajdonképpen a nagy belső mozgások, változások ideológiája, amelyben az állandó jelszavak mögött rendkívül „mozgékony” a tartalom. Ezért lehetnek többek között az értékelések oly sokfélék, attól függően, hogy az APRA melyik időszakát vizsgálják. A második közös vonás, hogy — *H. Kantor* művét kivéve — hiányzik az APRA konkrét, részletes feldolgozása (eltekintve aprista apologiáktól). Az APRA-ról szóló művek — az APRA ma is élő párt — inkább a napi politika szükségleteiként születtek, illetve más témákkal való összefüggés alapján történik említés az APRA-ról is.

Az értékelésben tartalmilag néhány csomópont jól kivehető. Gyakran történik említés az APRA *marxista inspirációjáról*. Ezt elsősorban *Haya de la Torre* hivatkozásai alapján teszik. Nem kétséges, *Haya de la Torre* ismeri a marxista klasszikusokat. E marxista hatás azonban elsősorban az európai jobboldali reformista „marxizmuson” keresztül érte *Haya de la Torrét*. Az 1931-es publikált pártprogramhoz függelékként cikket mellékel, mely „*Az aprizmus nem kommunizmus*” címet viseli — védekezvén azokkal a vádakkal szemben, melyek kommunistának bélyegezték az APRA-t. E cikkben *Haya de la Torre* kifejti, hogy többféle marxizmus van: „Nem minden marxizmus kommunizmus, mert két nagy marxista iskola van, két nagy nemzetközi marxista párt — a II. és III. Internacionálé, Amszterdam és Moszkva; az egyik reformista, evolúcionista, »automatista«, a másik forradalmi, bolsevik.”⁸⁴ Bár *Haya de la Torre* szimpátiája az előzőé, nem tekinti mozgalmát, s önmagát sem marxistának. Mint későbbi írásaiból kiderül, ő „továbbfejlesztette” az európai marxizmust.⁸⁵ Nagyon jellemző, hogy a labourista *G. D. H. Cole*, aki *Haya de la Torrét* úgy jellemzi, mint akinek nevéhez fűződik az első kísérlet a szocializmus latin-amerikai koncepciójának létrehozására, fontosnak tartja mindehhez hozzátenni: „...ha ez szocializmusnak nevezhető.”⁸⁶ *E. Ravines* sorai, aki szintén a marxizmus hatását hangsúlyozza *Torrénál*, e gondolatkörben a szélsőséget jelentik, s az aprizmusnak inkább politikai lejáratását akarják jelenteni, semmint történeti értékelést: „*Haya* és mozgalma a lenini antiimperialista küzdelem harcosai voltak.”⁸⁷ Ami *Haya de la Torrénál* megtévesztő, az a marxista szóhasználat, és a jobboldali „marxistákra” történő hivatkozások. Ha az aprizmus, vagy *Haya de la Torre* vonatkozásában a „szocializmus” felmerül, azt kispolgári szocializmusként kell jellemeznünk, aminek — s ez köztudott — a forradalmi munkásmozgalom szocializmusával nincs közös vonása, legfejlebb a kritikai szférában: a fennálló viszonyok bírálatában.

A másik közös vonás az APRA *démokratizmusának* kiemelése a polgári szerzőknél. Ez az 1930—50-es években az APRA-val kapcsolatos állásfoglalásoknak

⁸³ CARLETON BEALS: Aprismo. The rise of Haya de la Torre. *Foreign Affairs*. Vol. 13. 1935. 236. l.

⁸⁴ El plan del Aprismo, 26. l.

⁸⁵ Vö. ARISMENDI idézett könyvét.

⁸⁶ G. D. H. COLE: Historia del Pensamiento Socialista. VI. 1914—1931. Mexico—Buenos Aires, 1962. 275. l.

⁸⁷ EUDOCIO RAVINES: America Latina. Un Continente en erupción. Buenos Aires, 1956. 89. l.

a fő eleme.⁸⁸ Legfrappánsabban *Robert Alexander*nek a perui munkásmozgalomról írott tanulmánya mutatja meg, hogy az APRA demokratizmusának kiemelése és helyeslése miért is történik. Alexander, aki szerint az apristák az elmúlt 25 év alatt mindig a „forradalom szószólói” voltak, ezt írja: „Peru volt a legfőbb példa arra, hogy a kommunizmus akadályá Latin-Amerikában egy demokratikus, baloldali párt.”⁸⁹ Ez az APRA iránti szimpátia alapja az Egyesült Államokban, s ez magyarázza meg azt a tényt is, hogy az APRA-val foglalkozó írárok döntő részének szerzője észak-amerikai.⁹⁰ Az APRA iránti szimpátia legkidolgozottabb formában *Harry Kantor* APRA-ról írott — máig is egyetlen — monográfiájában jelenik meg. Kantor hangsúlyozza: az aprista program néhol kidolgozatlan, néhol illuzórikus, mindezek ellenére *forradalmiak* követelése, mert egy demokratikus Perut akar létrehozni azáltal, hogy „...Latin-Amerika sajátos jellegéről vallott eszméket a demokratikus szocializmus általános eszméivel kombinálja...”⁹¹ Alexander és Kantor művei arra is jó illusztrációt adnak, hogyan próbálja az észak-amerikai történetírás a *forradalom* fogalmát szalonképesévé változtatni. Kantor műve azonban hibái és nyíltan vallott elfogultsága ellenére az APRA-ról az egyetlen kézikönyv, ahol — az általunk választott témára vonatkozóan — részletes leírását találjuk az APRA gazdasági elképzeléseinek, államról vallott nézeteinek. Kantor sem tesz kísérletet ismertetésében arra, hogy megvizsgálja, vajon a különböző időkből való APRA-szövegek közti nincs-e ellentmondás. Az államról és gazdaságról vallott APRA-nézetekben Kantornál 40-es évek aprista elképzelései keverednek az előző időszak elképzeléseivel.

Az APRA átfogó marxista történeti kritikája hiányzik. *J. Antonio Mella*, a kubai KP egyik megalapítójának korabeli pamfletjén⁹² túl Rodney Arismenti könyve az, mely a haya de la torrei „történeti Tér-Idő” koncepció bírálatát végzi el a 40-es években.⁹³ A mozgalom kispolgári, nacionalista jellegű megítélése elfogadott a marxista irodalomban, a részletes és közvetlen marxista feldolgozás azonban még hiányzik. Legtöbb APRA-vonatkozást a Szovjetunióban a *Mariátegui életműről* tartott szimpózium anyagában találhatunk.⁹⁴

Polgári álláspontokról azonban nem hiányzik az APRA bírálata. Ez jelentkezik Peruban is,⁹⁵ de elsősorban a napi politika felől. Történeti jellegű értékelések közül kiemelkedőnek tartjuk *E. Ravines* művét, aki a két világháború közötti Latin-Amerika ideológiai áramlataiban igyekszik elhelyezni az APRA-t.

Ebben a korszakban — írja Ravines — új társadalmi *rétégek* jelentkeznek, s

⁸⁸ Csúpan illusztrációként a bibliográfiából SERAFINO ROMUALDI: Labour and Democracy in Latin America. *Foreign Affairs* 1947. Vol. 25. 477—489. I. c. tanulmányát erre a szemléletre.

⁸⁹ R. ALEXANDER: i. m. 233. I. Lásd még *Nó: The Latin American Aprista Parties. The Political Quarterly* vol. 20. 1949. 236—247. I.

⁹⁰ ALFREDO SACO: Aprista Bibliography. *Hispanic American Historical Review* 1943. Vol. XXIII. 555—585. I. és HARRY KANTOR: The Ideology and Program of the Peruvian Aprista Movement. Berkeley and Los Angeles. 1953. 139—153. I.

⁹¹ HARRY KANTOR: i. m. 115—116. I.

⁹² J. ANTONIO MELLA: La lucha revolucionaria contra el imperialismo; que es el ARPA? (sic!) Mexico, 1928.

⁹³ Vö. 64. sz. jegyzetet.

⁹⁴ Plamennij borec za torzsosztvo idej marksizma v Latinszkoy Amerika — Mariátegui Moszkva, 1966.

Az APRA tömör marxista értékelésére lásd Polityicseszkie Partii sztran Latinszkoy Ameriki: ideológija i politika. Moszkva, 1965. 230—233. L.

⁹⁵ Példaként a volt aprista, V. VILLANUEVA VALENCIA: La tragedia de un pueblo y de un partido. Santiago de Chile, 1954, című könyvét hozhatjuk, aki erős APRA-ellenes tónusban ír. Az értékelés történhet az APRA és Haya de la Torre elhallgatásával is. SALAZAR BONDY: La filosofía en le Peru. Lima, 1962. c. könyvében alig néhány szót mond Haya de la Torréről.

függetlenednek, mint „középosztály”, önálló politikai erőként, s követelik a részvételt az állam vezetéséből. Szemben állnak az oligarchiával és a velük szövetséges külföldi tőkével. Önmagukban gyengék, ezért a néppel való szövetséget hirdetik. Ravines a „*justicialismo*” közös fogalma alatt tárgyalja ezeket a mozgalmakat, s a *cardenismo*-t, *febrerismo*-t, *aprismo*-t, *peronismo*-t, bolíviai *justicialismo*-t érti ez alatt. E mozgalmakat különböző nemzeti körülmények, viszonyok termelték ki, hangsúlyozza Ravines, ezért sok a sajátos vonás ezekben a mozgalmakban. A közös vonásokat Ravines a következőkben látja:

- a középosztályok politikai párttal, „élcsapattal” jelentkeznek, politikai hatalmat, „társadalmi igazságosságot” követelnek;
- minden országban „szövetkeznek” a munkásosztállyal, felhasználva a szakszervezeteket is;
- mindegyik mozgalom osztálykeretek nélkül szerveződik, utánozva a fasizmust;
- a mozgalmakat a modern nagyvárosokból irányítják;
- mindegyik mozgalom „baloldali”. Átvesszik a marxizmustól az osztályharcot, s a szegények harcát hirdetik a gazdagok ellen;
- nacionalisták és jenkiellenesek;
- az iparosítás és a gazdasági tervezés, kontroll hívei;
- ahol hatalomra kerültek, egypártrendszerrel vezettek be;
- politikai expanzió jellemzi ezeket a mozgalmakat, s a latin-amerikai testvériségre apellálnak;
- az állam beavatkozását hirdetik a gazdaságban.

E tételesen felsorolt közös vonáson túl Ravines közösnek látja azt is, hogy mindegyik mozgalomban „keverednek” a fasizmus és marxizmus eszméi.

A pályát az aprista mozgalomban kezdő, s perui KP-ban folytató, később rene-gáttá lett Ravines ebben a könyvében a szubkontinens fejlődésének lehetséges út-ját keresi, s az intenzívebb USA-tőkebéhatolásban találja azt meg, mint egyetlen lehetséges utat. Ravines ezért nem rokonszenvez ezekkel a mozgalmakkal. Ez kide-rül a cardenismo jellemzésénél, melyet „moszkovitának” tart, vagy abból is, hogy az APRÁ-t leninistának nevezi, így akarván a hidegháború éveiben lejáratni ezeket a mozgalmakat a latin-amerikai kis- és középburzsoázia előtt. A Ravines által össze-foglalt sajátosságokhoz lehetne fontosabbakat hozzátenni — az APRA esetében igyekeztünk a társadalmi szituációt is röviden felvázolni —, az biztos azonban, hogy az APRA és a többi mozgalom Latin-Amerikában bír közös sajátosságokat. S ennek jelzése Ravines művének fő erőssége. Politikai szándéka azonban nyíltan imperia-listabarát álláspontot jelent, s ezt alátámasztandó, igyekszik ezeket a mozgalmakat lejáratni. Miután *közös nevezőre* hozza a fasizmust és marxizmust, azt próbálja bebizonyítani, hogy e mozgalmak e két Latin-Amerikától „idegen” eszme szintézisei.⁹⁶

Más alapállásból bírálja az aprizmust *Frederich Pike*, aki az utóbbi évtizedben a legtöbb történeti ismerettel nyúlt Peru ideológiai kérdéseire. Pike kritikája *keresztényszocialista* oldalról jön. Kritikájának alapja az, hogy az APRA a keresztény-szocializmus lehetséges tömegbázisát köti le ellentmondásos, egyre tartalmatlanabb jelszavaival. Pike szerint az egyház vallási értékei, eszméi megfelelnek annak a kö-vetelménynek, amit ma Latin-Amerika fejlődése igényel. Peruról írott könyve, a perui egyházzól írt tanulmánya mély történeti elemzés keretében vizsgálja az egyes osztályokat és mozgalmakat, s bizonyítja be szellemesen: „Az APRA nem az, aminek

⁹⁶ RAVINES i. m. 81—90. l.

látszik!” Elsősorban az uralkodó osztály sötét konzervativizmusa lát e reformista és következetlen irányzatban „kommunizmust”; s rámutat az APRA, mint politikai párt, egy sor negatívumára. Az 1945 utáni APRA-ról írja: az APRA régi gárdája konzervatív, opportunistá lett, a fiatal apristák harcos szelleműek, és a marxizmus felé orientálódnak. Ezt a folyamatot kell megakadályozni egy erőteljes keresztény-szocialista mozgalommal.⁹⁷

***

Tanulmányunkban az APRA ideológiájának néhány sajátosságát kívántuk bemutatni az állam problémáinak vizsgálatán keresztül. Nem kívántunk politikatörténeti vonatkozásokra részletesen kitérni, s magát a választott problémát is az aprizmus történetének *korai fázisában*, 1931—32-ig vizsgáltuk. Az aprizmus ma is élő mozgalom Peruban. Legutóbb, a perui katonai junta radikális intézkedésére reagálva, az agg aprista vezér, Haya de la Torre az egyik legtekintélyesebb latin-amerikai folyóiratban, a *Cuadernos Americanos* lapjain szükségesnek tartotta hangsúlyozni: Peruban mindig az aprizmus volt az, amely rendületlenül hirdette azoknak a változásoknak a szükségességét, fogalmazta meg azokat az eszményeket, melyeket ma a katonai kormányzat megvalósít.⁹⁸ Az 1968 után bekövetkező eseményeket tehát az APRA — jelképesen szólva — ki akarja sajátítani. Az APRA ideológiájának, az ebben bekövetkező változásoknak, „vargabetűknek” az elemzése ezért történeti jelentőségén túl aktuális értelmet is nyer.

⁹⁷ W. V. D'ANTONIO—F. B. PIKE: *Religion, Revolution and Reform*. New York—Washington, 1964. Pike bevezetője. 1—25. l.

⁹⁸ HAYA DE LA TORRE: *De regreso a las ideas apristas de 1924*. Cuadernos Americanos. 1970. N. 6. 10—14. l.

Ádám Anderle

LOS RASGOS FUNDAMENTALES DE LA IDEOLOGÍA DE LA APRA
DURANTE DE LA CREACIÓN DEL PARTIDO
(1928—1932)

El autor estudia algunos de los conceptos fundamentales de la ideología de la APRA, y analiza los cambios producidos en los mismos.

El primer capítulo se dedica al período temprano de la APRA; lo estudia a base de las obras de Haya de la Torre, demostrando las tendencias, los cambios producidos en sus ideas. Según el autor, estos cambios tienen relación con la sustitución, desde 1928, de las ideas de carácter *continental* por una posición *nacionalista*; a lo largo de este proceso se transforma el contenido de los conceptos fundamentales y de las consignas de la APRA. Se trata de una *transformación ideológica*, en la cual lo más concebible es la transformación de las posiciones relacionadas con el latifundio. Durante el período "continental", las consignas contra el latifundio son partes del programa de la nacionalización. En las obras escritas en 1929—1930, el concepto de la nacionalización ya no contiene ideas anti-latifundistas; mientras que la antinomia es expresada en los conceptos de "nación" e "imperialismo", el latifundio se convierte en factor "nacional". Este proceso está en correlación ante todo con las ambiciones de elección de la APRA.

El autor menciona en el primer capítulo la relación de Mariátegui con Haya de la Torre. Frente a las interpretaciones apristas, el "alejamiento" de ellos lo deduce ante todo del cambio producido en las ideas de Haya de la Torre.

El segundo capítulo presenta el Perú durante la crisis mundial, subrayando la influencia catalizadora de la crisis económica sobre la esfera de la ideología. En relación con eso, el autor estudia las alternativas ofrecidas por las corrientes ideológicas peruanas de los años 30 para la formación de la fraseología de la APRA. Son por un lado las corrientes izquierdistas del indigenismo y el marxismo, por otro lado las ideas conservadoras, la hispanidad, la Unión Revolucionaria de Sánchez Cerro, las que indican los límites probables de la ideología de la APRA. Están lejos de la APRA no sólo el marxismo, sino también las ideas sobre una transformación revolucionaria democrático-burguesa; por otra parte la hispanidad de Riva Agüero liga el fascismo con el catolicismo en una reacción criolla; así se abre la posibilidad de la APRA para el uso "modernizado" de las ideas democráticas ("democracia funcional") en el Perú carente de tradiciones democráticas.

Esta problemática es estudiada por el autor a través de la formación de las ideas sobre el Estado de la APRA. La APRA presta atención a las cuestiones sobre el Estado en su período "nacionalista", por la influencia de la crisis. Antes de la constitución del partido, se observa un período "crítico". Las características principales de estas ideas son: la interpretación del Estado no como dictadura sino representación; la separación aguda y la oposición de la dictadura y la democracia; la exageración de los factores subjetivos de la gobernación. La ilusión aprista nace de estas características: según éstas no se necesitan cambios en las posiciones económicas, las cuales son las condiciones previas del poder político; la clase dominante del Perú estará dispuesta *por comprensión* a compartir el poder con las clases medias. La otra fuente de las ideas llenas de ilusiones de la APRA es la interpretación del concepto del imperialismo, hecha por Haya de la Torre. Haya de la Torre interpreta el imperialismo como una *política*, como *método*. Eso es la fuente de la inconsecuencia de la APRA también. Al analizar las ideas de Haya de la Torre, el autor aprovecha la crítica de Lenin, ejercida sobre el concepto de Kautsky sobre el imperialismo.

En los 4° y 5° capítulos, el autor se dedica a las ideas apristas sobre el Estado y la economía, y demuestra a través de un análisis filológico que las ideas expuestas en los documentos de 1931 y 1932 del Partido y en las demás obras de Haya de la Torre parecen a las de los fabianos, laboristas ingleses, y ante todo, asumen casi sin cambios las ideas expuestas por J. A. *Hobson* en su obra llamada "Los problemas de un mundo nuevo".

El autor observa las ideas de la pequeñoburguesía socialista europea, creadas sobre el Estado durante los siglos XIX—XX, y comprueba que las ideas de la APRA pertenecen a esta línea. Sin embargo, estas ideas fueron presentadas en la primera mitad del siglo XIX en la Europa Occidental, (Sismondi, p. e.), y a fines del siglo XIX en la Europa Oriental (los narodnikos rusos, p. e.); en el Perú se presentaron en los años 1920—30. Este desfase de la ideología refleja exactamente el desfase presentado en el desarrollo económico y social del Perú.

Lo positivo de las ideas apristas está en la crítica del Estado peruano; sus concepciones son retrógradas hasta de una base democrático-burguesa: no son capaces de defender los intereses de la nación.

No asumen por casualidad las ideas de Hobson, pues la pequeñoburguesía peruana, cuya concepción se expresa en la APRA debe luchar contra la baja, como consecuencia de la penetración imperialista, y a la vez debe defenderse contra la posibilidad de la revolución proletaria, la que era un "fantasma" entre 1929 y 1932. Para ejercer esta función doble, son muy adecuadas las ideas formuladas por Hobson sobre la "democracia económica" y el "socialismo gremial" de la pequeñoburguesía. Pero estas ideas — por sus características — fueron eficaces sólo en contra de la clase obrera.

Pero al estimar la APRA el autor acentúa que la alternativa democrática de la APRA, con todas sus contradicciones e ilusiones, no fue sino un contrapolo posible frente a la divulgación del fascismo en América Latina.

El sexto capítulo se dedica a algunos de los problemas de las estimaciones de la APRA.